Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Vestjyder

fortæller

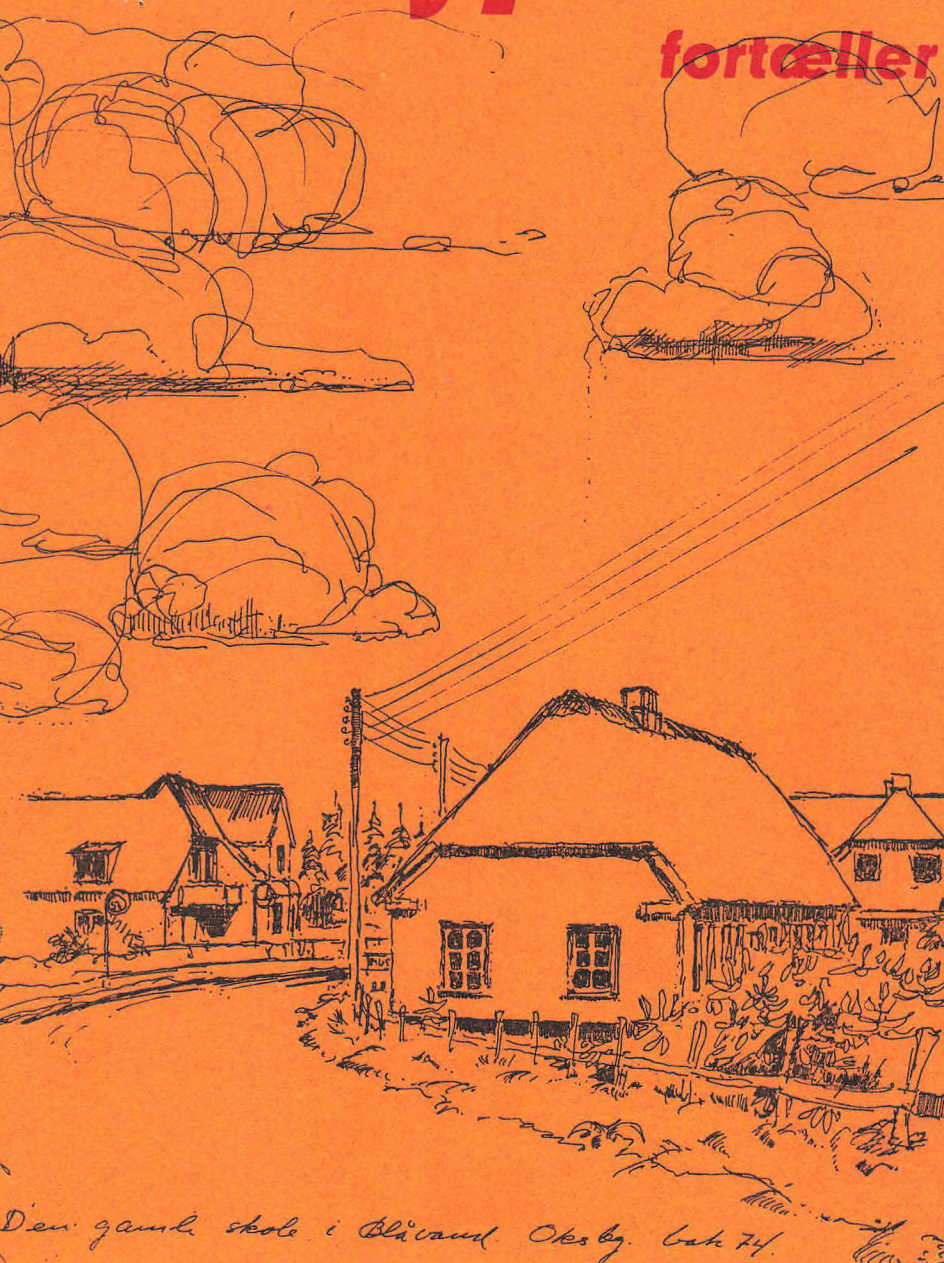

Den gamle skole i Blåvand Oksby bak 74

VESTJYDER FORTÆLLER

VESTJYDER

fortæller

LIONS FORLAG . VARDE
1974

Denne bog er sat med Garamond og trykt på dansk offsetpapir fra DFP. Redaktion A. Rechter, T. Clausen, V. Arnth Nielsen og E. Vestergård. Omslagstegning af Olaf Bak. Trykt i Rechters Bogtrykkeri, Varde. Bogbinderarb. udført i Varde Bogbinderi.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Blåvand radio
af telegrafbestyrer Sv. Uhd Jepsen, Blåvand 9

Mine skoleveje
af forfatteren Søren K. Lauridsen, Andrup 17

Overtro, sagn og krøniker
af J. Bastholm, Varde 27

To Esbjerg digte
af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø 32

Hvad er meningen ...
af amtsborgmester Frode Madsen, Varde 33

Min vestjyske barndom
af fhv. provst Waage Beck, Skagen 39

En vestjysk herregårdssaga
af forfatteren Viggo Hedegaard Thomsen, Riisskov 45

En vinterlærers erindringer
af fhv. amtsskolekonsulent Harald Nielsen, Starup 51

Gamle vestjyske skoler
fra Ribe amt (billeder) 55

Minder fra Sneum å (dialektdigt)
af Agnes Meyer, Tarp 58

De gode gamle dage ... var de nu så gode?
af Peder Ringgaard, Armvanggård, Varde 61

Min drengetid i Oxby
af Clemen Sigurd Juulsen, Blåvand 77

Carit Etlar
af forfatteren Viggo Hedegaard Thomsen, Riisskov 70

Gemt og glemt i alvor og skæmt
af tandlæge C. W. Koch, Varde 74

Stormflod over Tipperne
af P. H. Perch 83

FORORD

I ærbødighed over for bogens titel med skyldig referens til forfatterne byder vi endnu en gang Vestjyder Fortæller til fals på boghandlernes diske.

Om man ikke skal lede forgæves efter mulighed for indsigt i eller måske endda i al beskedenhed glimtvis forståelse af sindsholdninger og samfølelseskvaliteter med vestjysk egenart, da må beretninger fra de vestjyske slægters ældste bevares og omgærdes, så der ud deraf kan skæres mindesmærker til højnelse også for slægternes yngste. Det falder forkert for os at udsætte bogen for reklamens skærende lys, men vi har det håb, at dens velyndere vil være behjælpelige med at formidle kendskab til dens eksistens til venner og bekendte.

Bogens forfattere bringes en stor tak for imødekommenhed og særdeles velgjort arbejde, som er ydet vederlagsfrit, hvilket giver øgning af det overskud, der også i år betænkes filantropiske formål.

Varde, i november 1974.

LIONS CLUB VARDE

BLÅVAND RADIO M. M.

Af telegrafbestyrer Sv. Uhd Jepsen, Blåvand.

„Når Æolus med de brusende storme pisker det hult brølende hav og sender de stridige vinde fra bjærgets tågefødende fængsel, svulmer bølgerne snart højt, de ængster de frygtsomme søfolk med dødsrædsel, skibe splintres i sandrevlens brænding, og mænd såvel som ladning tumles i bølgerne, der omsider slynger søfolkene gennem bølgegangen mod kysten."

I så dystre vendinger beskriver en vestjysk præst for ca. 400–500 år siden Vesterhavets bedrifter, og havet har sikkert ikke i væsentlig grad ændret karakter i den forgangne tid, men i ordlyden ligger også, at der på daværende tidspunkt ikke var hjælpemidler til undsætning af søens folk i tilfælde af forlis – det var en tid, hvor fyrskibe, fyrtårne endsige et redningsvæsen ikke fandtes på den jydske vestkyst.

Danmark var på denne tid et uland i sikkerhedsmæssig henseende, navnlig når man erindrer sig, at der helt tilbage til 1000 år før Kr. f. var 23 fyr ved Middelhavets forskellige kyster og enkelte ved Atlanterhavet, og da man endelig oprettede de første fyr i Danmark, var det ikke på den farlige vestkyst, men i de indre farvande ved Falsterbo og senere i år 1560 ved Skagen, Anholt og Kullen. Disse fyr skulle i starten kun være tændt 2 timer hver aften. Fyrene var de såkaldte vippefyr, konstrueret omtrent som de gammeldags brøndvipper, hvori man med brænde fyrede i en kurv, der kunne hæves 20 alen over jorden.

Men selv da Danmark nu begyndte at opstille fyr til vejledning for de søfarende, var det i virkeligheden ikke på de farligste stedet, at fyrene blev anbragt. Det var ikke på Horns rev, nej, de blev anbragt under hensyn til sildefiskeriet i Øresund og handelsvejen til Østersøen omkring Skagen, gennem Kattegat og ned gennem Øresund. Hvor mange skibe, der forliste på den jyske vestkyst – navnlig på Horns rev – overså man.

Først i 1878 kom der fyrskib på Horns rev, der strækker sig ca. 40 km ud i vandet og består af limonitsandsten. Gamle søfartsbøgre beretter, at dette rev ikke blot er Danmarks, men et af verdens farligste rev. Det var

derfor ikke med urette, at hollænderne kaldte revet for „Duivels Horn" (Djævlehornet). Historien fortæller også om utallige forlis netop på dette farlige rev.

I 1888 kom det næste fyrskib, Vyl fyrskib, og samme år det første fyrtårn i Blåvand. Dette fyrtårn blev erstattet af det nuværende i 1901. I 1852 blev det danske redningsvæsen oprettet, og samme år fik Blåvand sin første redningsbåd.

Det kan nok i vore dage være svært at forestille sig, hvad det betød, at hele Nordsøen i mørke efterårs- og vinternætter lå hen uden fyrtårne, uden redningsvæsen, uden nogen mulighed for radiokontakt osv. Når dertil kom, at der var steder i landet, hvor søfolk måtte frygte kystens beboere, ja så er det klart, at søfolk med rette frygtede for at forlise i disse tider.

Der fortælles sagn om en tid, hvor egnens herremænd, der ejede strandretten, handlede i deres strandlen, som det passede dem. Hvad der inddrev af løst gods fra havet samt strandede skibe uden overlevende om bord, var herremandens ejendom. Det var derfor om, at få så mange skibe som muligt til at strande i netop hans strandlen. Sagnet siger videre, at i nætter med pålandsstorm kunne man se herremandens ryttere ride i skarpt trav langs forstranden med en tændt lygte. Dette lys skulle forlede skibene til at strande ved at bibringe skibene den tro, at der var tale om skibslanterner, blinkfyr eller havnelys. Den skæbne, der ventede strandede søfolk, der havde bjerget sig i land, kunne vist også være ret så ublid. Det var skibe uden overlevende, der havde den store interesse.

Ligeledes fortælles om præster i kystegnene, der fra prædikestolen bad om, at der af hensyn til beboernes ernæring måtte ske strandinger. Hvis præsten var meget retsindig fik bønnen den udformning, at skulle strandinger endelig ske, at det da måtte ske i netop dette sogn.

Også troldom og hekseri kunne komme ind i billedet. Præsten Jens Rusvard, der i 1579–1587 var præst i Henne–Lønne, kom således for skade at fremsætte visse trusler til føreren af et strandet skib på Kjærgård strand, skibet var bragt flot og lå opankret udenfor kysten, vejret blev herefter uroligt og skibet strandede igen og blev slået til vrag. På dette grundlag blev præsten, der i forvejen var på kant med myndighederne anklaget for trolddom og levende brændt.

At danske farvande og især Nordsøen var farefulde farvande, fortæller

de talrige beretninger om ulykker ofte af gruopvækkende art om. Det berettes, at i det 12. århundrede strandede en vendisk flåde på 150 skibe på den dengang danske kyst ved Halmstad, alle skibene forliste og besætningerne på ca. 15000 mand druknede mens enkelte, der reddede sig i land, fandt døden for beboernes sværd. I midten af det 16. århundrede omkom 7000 mennesker, da den dansk/lybske flåde delvis forliste ud for Visby på Gotland. I 1678 forliste 20 skibe ved Bornholm, der omkom 2200 mand, hvoraf 1583 blev begravet på Bornholm. Året efter i 1679 skete en lignende ulykke ved Bornholm, mange skibe forliste og 3000 mennesker omkom.

Men også den jyske vestkyst var skueplads for voldsomme søulykker. 1808 strandede ud for Maarup kirke den engelske fregat „The Crescent" med 300–400 mand ombord. Kun ganske få overlevende blev interneret i sognefogedens gård og senere udvekslet med danske fanger i England. Det fortælles, at skibets malmklokke mange år efter blev bjerget og fik sin plads som kirkeklokke i Skallerup kirke.

Natten mellem den 23. og 24. december 1811 indtraf den store ulykke, hvor linieskibene „St. George" og „Defence" forliste ud for Fjaltring. Skibene havde 1500 mand ombord, kun 17 blev reddet, og de mange druknede drev sydpå langs kysten i nogle tilfælde helt til Blåvand. I den samme storm forliste flere andre skibe af den samme engelske flådeafdeling på den hollandske kyst, hvorved ca. 3000 mand mistede livet.

Hvor store og frygtelige disse katastrofer end var, er det dog nok den frygtlige ulykke i 1843, der navnlig gik ind i egnens befolknings bevidsthed og måske især gav anledning til redningsvæsenets oprettelse. Den 23. november 1843 efter en meget kraftig sydvest storm så man fra stranden i Blåvand et vrag uden master med opsat nødsignal. Skibet var skonnerten „Castle Tioram", der var hjemmehørende i St. Johns på Newfoundland. 10 fiskerbåde gik ud til skibet og bugserede det nærmere til kysten. Bådene søgte herefter mod land, men stormen rejste sig igen, og bådene kom fra hinanden. 3 af bådene forliste og 23 mennesker omkom. Man vil kunne forstå, at for det lille dengang fattige samfund i Blåvand var en frygtelig katastrofe. Alle omkomne var fra Blåvand, og de 18 var familiefædre med 39 uforsørgede børn.

Nævnes skal også, at netop i år for hundrede år siden i 1874 havde

vi en meget kraftig og langvarig efterårsstorm, hvor der i Blåvandområdet under stormen og umiddelbart efter inddrev 6 skibe, deriblandt den bekendte brig „Esperance", der strandede på Skallingen, hvor vraget endnu kan ses i havstokken; besætningen var druknet. Skibet var nogle dage i forvejen gået ud fra Hamborg bestemt for Rio Janeiro. Skibets ladning var en kostbar ladning stykgods bl. a. porcelæn og fajance, hvoraf dele endnu befinder sig i enkelte hjem i Blåvand.

Det ses af disse beretninger, at det kunne være en uhyggelig oplevelse at forlise på den jyske vestkyst, selvom såvel det nyoprettede redningsvæsen som kystens beboere ydede uvurderlig hjælp til forliste søfolk. Alligevel skulle det blive en søulykke, der blev anledningen til oprettelse af *Blåvands Radio*. I 1899 var et skib strandet på Horns rev. Fra Horns rev fyrskib observerede man, hvorledes mandskabet surrede sig fast til skibets mast, men der var ingen mulighed for at komme de forulykkede til undsætning eller tilkalde hjælp fra land. Halvdelen af mandskabet blev reddet efter 5 dages forløb.

Denne begivenhed vakte en del offentlig røre og gav stødet til, at der i 1901 blev oprettet en radiostation i Blåvand fyr til forbindelse med Vyl fyrskib og i 1902 ligeledes en radiostation i Horns rev fyrskib, efter at det havde vist sig, at forbindelsen til Vyl fungerede tilfredsstillende.

Dettte med radio var på dette tidspunkt noget ganske nyt og ukendt, som i starten blev mødt med den dybeste mistillid. Ingen kunne endnu se den vældige udvikling og betydning, radioen ville få. Det gik derfor langsomt til at begynde med. Det var heller ikke sket med at bygge en radiostation, der måtte nødvendigvis installeres radioudstyr i skibene, og mange af datidens skibsførere troede ikke rigtigt på det nymodens grej. Nødvendigt var det også at uddannne folk til at betjene det nye materiel, hvilket heller ikke var så ligetil.

I 1908 udskiftedes de efterhånden forældede radioanlæg med moderne Telefunken sendere og modtagere af samme type som ved den nyoprettede København radio, effekten er 2,5 kW. Men endnu er radiostationen ikke åben for offentlig korrespondance. Efter den internationale radiotelegrafkonference i London i 1912 kommer der endelig lidt fart i sagerne, og i løbet af sommeren lader telegrafdirektoratet udarbejde et overslag over udgifterne ved oprettelse af en kystradiostation i Jylland. Projektet, der lyder på 115.000 kr., er udarbejdet den 10. september, og den 12.

september sender telegrafdirektoratet til ministeriet for offentlige arbejder følgende:

MEMORANDUM

„Efter at Danmark har tiltrådt den internationale radiotelegrafkonvention i London foreligger der en forpligtelse til at tilvejebringe de manglende kyststationer.

Konferencen i London vedtog nærmest under påvirkning af *„Titanic"* katastrofen i år at rette henvendelse til alle kontraherende stater bl. a. om at forsyne deres kyster med de fornødne radiostationer, og dette bør formentlig give stødet til, at den manglende station i Jylland nu tilvejebringes.

Stationen bør være beliggende ved en købstad og naturligvis ikke for langt fra kysten. Thisted frembyder sig straks som den by, der har den gunstigste beliggenhed, da en station her ligger særdeles bekvemt for hele den nordlige del af Nordsøen med indsejlingen til Kattegat. Hjørring og Nykøbing Mors har også gode muligheder. Antenneeffekten bør være ca. 2,5 kW, men da stationen kan blive en reservevej for telegrafforbindelsen til England og Island, mener man at 5 kW vil være mere passende."

Efter diverse forhandlingen i henhold til foranstående memorandum finder man efterhånden frem til muligheden for at anvende og overtage den eksisterende radiostation ved Blåvand, og den 15. april 1913 meddeler ministeriet for offentlige arbejder, at der i finansåret 1913/14 er bevilget 10.000 kr. til omdannelse af radiostationen ved Blåvand, så den kan åbnes for offentlig korrespondance. Det aftales ligledes, at der skal indrettes en 2-værelses lejlighed for en ugift telegrafist, der skal have tjeneste fra 9–12 og fra 1–4 på hverdage samt foretage visse tekniske opgaver, den øvrige tid skal radiostationen passes af fyrpersonalet.

1. februar 1914 overtages Blåvand Radio af telegrafvæsenet og er nu offentlig kystradiostation med døgnbetjening, men fornøjelsen blev kun kort i første omgang. Den 23. oktober 1914 kommer der følgende fra telegrafdirektoratet:

„Den offentlige telegrambefordring via København radio og Blåvand Radio er indtil videre suspenderet, kun radiotelegrammer til og fra danske orlogsskibe ekspederes."

Denne afbrydelse varede til 1. verdenskrigs afslutning, og først den 18. januar 1919 blev stationen igen åbnet for offentlig korrespondance.

I 1919 fremkommer en del kritik af fyrpersonalets morsefærdighed, hvilket er forståeligt under hensyn til den ringe uddannelse på dette område, og der stilles krav om, at tjenesten udelukkende skal varetages af fuldt uddannede telegrafister. I telegrafdirektoratet er det også den almindelige opfattelse, at stationen skal moderniseres og betjeningen forbedres, og i 1920 bevilges 190.000 kr. til modernisering af radiostationens udstyr samt til opførelse af 3 nye tjenesteboliger.

Der bliver nu indstalleret en Telefunken tonegnistsender på 2 kW, denne sender anvendes til 1928, hvor en elektromekanosender på ca. 500 watt, der kan arbejde såvel telegrafi som telefoni, bliver installeret.

Endelig fra 1937 kan der overføres samtaler mellem skibe og abonnenter i land, og hermed sker den egentlige start til den kraftige trafikstigning, der medfører, at forholdene på den daværende radiostation bliver for trange, og i årene 1937/38 bygges den nuværende radiostation med tilhørende tjenesteboliger. Den nye radiostation indviedes den 11. oktober 1938.

Bortset fra 2. verdenskrig, hvor radiostationen var beslaglagt af besættelsesmagten, og hvor personalet var flyttet, har stationen været i stadig vækst med fortsat teknisk udbygning af såvel radiosendere som modtagere. Ligeledes må anføres, at der for få år siden blev etableret en relæstation i Bovbjerg. Denne station fjernbetjenes i Blåvand.

Radiostationen fremtræder i dag som en helt moderne station i teknisk henseende, men desværre i høj grad generet af pladsmangel. Der er dog i 1974 bevilget midler til et nybyggeri af en ny radiosenderbygning beliggende nord for den nuværende station på arealer, der er erhvervet i de senere år. Efter en udflytning af radiosenderne til denne nye bygning, er der planlagt en egentlig udbygning af radiostationsbygningen med de deri værende ekspeditionslokaler.

Udover radiosendere og modtagere er stationen forsynet med radiopejler, hvormed det er muligt at fastslå i hvilken retning et skib befinder sig. Ønsker man at vide skibets nøjagtige position, må man fra en anden kyststation foretage en pejling samtidig. Skibet befinder sig så der, hvor de to pejlinger krydser hinanden. Brugen af pejling har navnlig betydning under nødarbejde, hvor det i første omgang gælder om at fastslå

det nødstedte skibs nøjagtige position. Og lad det være fastslået straks, at radiostationens primære opgave er at varetage nødarbejdet i forbindelse med nødstedte skibe, og opfanges et SOS eller anden meddelelse om havari eller søulykke inden for radiostationens arbejdsområde, så må alt andet arbejde vente indtil hjælp af den ene eller anden art er skaffet til veje.

Sådanne redningsaktioner er aldrig ens, hvilket vil sige, at der i det enkelte tilfælde må disponeres ud fra dette tilfældes specielle karakter. Den dramatik, der forekommer i forbindelse med nødarbejde, bliver aldrig rutine, og det der for personalet vel nok er sværest at affinde sig med, er de tilfælde, hvor et skib forliser, uden at det har været muligt at skaffe hjælp, men det skal dog bemærkes, at disse tilfælde er få og i takt med skibenes bedre kvalitet i aftagende.

I denne forbindelse skal også nævnes, at der via radiostationen sker en betydelig service i forbindelse med udveksling af lægeråd, hvor syge eller kvæstede kan få direkte lægekontakt og foreløbige råd om tilfældets behandling. Såvel under nødarbejde som i forbindelse med lægeråd er i de senere år helikoptertjenesten af stor værdi. Mange tilskadekomne eller på anden måde syge er afhentet pr. helikopter, ligesom et stort antal personer er reddet fra nødstedte skibe.

Radiostationen har også som opgave at udsende meddelelser om forhold, der er af betydning for skibenes navigation f. eks. om bortdrevne søafmærkninger, drivende miner, vrag, stormvarsler, isforekomster og lignende.

Udover den permanente aflytning af nødfrekvenserne ekspederer radiostationerne et stigende antal telegrammer og telefonsamtaler. Stationen er delt i en telegrafafdeling og en telefonafdeling. I telegrafafdelingen udveksles korrespondancen med skibene ved hjælp af morsesystemet, der stort set eliminerer alle sprogvanskeligheder, idet systemet er suppleret med brugen af internationale forkortelser, der anvendes af radiostationer over hele verden. Denne afdeling af stationens arbejde har været ret konstant i de senere år, hvorimod der i telefonafdelingen har været en voldsom vækst siden starten i 1937. Der ekspederes nu ca. 100.000 radiosamtaler om året, og stigningen vil formentlig fortsætte i den kommende tid. Uden overdrivelse har man vist lov at sige, at det er telefontjenesten, der i nogen grad har gjort Blåvand Radio

populær. Det kan jo ikke være andet, end at de til tider dramatiske episoder også medfører, at personalet i høj grad lever med i begivenhederne som formidlere af såvel ondt som godt mellem søen og hjemmet.

Radiostationens rækkevidde er i dagtimerne ca. 1000 km, men om natten og i vinterhalvårets mørke timer ca. 3000 km. Der har været forbindelser med skibe syd for Ækvator og med stationer på Grønland, men det er ikke de almindelige daglige ekspeditioner, selv om også radiostationen på et ret tidligt tidspunkt udførte radiokorrespondance med de gamle amerikabåde Frederik den 8. og Oscar II m. fl. over store afstande.

Stationens senderantenner er ophængt mellem 3 trægittermaster, der er 50 meter høje, samt 1 stålgittermast på 100 meter, der anvendes til VHF-anlæggene. Modtagermasterne er 30 meter høje træmaster, endvidere er til pejleren knyttet en speciel bygning med tilhørende antenneanlæg placeret ca. 2 km nordvest for radiostationen.

Som et sidespring skal det nævnes, at Valdemar Poulsen i året 1905 startede en forsøgsstation i Esbjerg, der sammen med hovedforsøgsstationen i Lyngby skulle forsøge at demonstrere den størst mulige telegraferingsafstand pr. trådløs inden for Danmarks grænser. Denne forsøgsstation arbejdede i de første år med udvikling af radiotelegrafen, men i sommeren 1908 lykkedes det at overføre radiotelefoni mellem Lyngby og Esbjerg. Det fortælles, at kvaliteten var så god, at det endog var muligt at genkende de forskellige stemmer. I øvrigt blev der i årene op til 1. verdenskrig udført et stort antal forsøg, ligesom det var tanken at udvide forsøgene til forbindelse med Newcastle. Det var oprindelig meningen, at Esbjerg-stationen skulle have haft en permanent funktion, men forsøgene ebbede ud, og stationen, der lå mellem Sjællandsgade – Frodesgade – Spangsberggade – Skjoldsgade blev nedtaget før 1. verdenskrig.

Som det ses af det foranstående, har der i tidens løb været planer om andre placeringer af radiostationen end netop i Blåvand. Imidlertid må det vist siges, at placeringen er rigtig nok, radiostationens trafikmængde tyder på det, så antagelig og forhåbentlig vil Blåvand Radio i mange år fremover fortsat have vigtige opgaver at løse og bevare sin funktion som kontaktled mellem sø og land.

MINE SKOLEVEJE

Skitser til en mytologisk erindring.

Af Søren K. Lauridsen.

Som dreng boede jeg på en gård i Uglvig, dengang et godt stykke uden for Esbjerg. Det var i begyndelsen af de sorgløse 50ere, hvor „inflation" endnu var et fremmedord, selvom det også var dengang Thorkild Kristensen bad befolkningen „spænde livremmen ind".

Det var et fredeligt sted, på den tid. Stedet bestod af 6 gårde, og der var langt til alt – det er der ikke længere – byen er rykket nærmere. Idyllen er væk nu.

Idyl var der dengang – derude på landet. Til trods for Koreakrigen, kommunistforskrækkelsen og den kolde krigs atombomber, det var altsammen underlig uvirkelig i forhold til nazitruslen, og besættelsen 7–8 år tidligere, det var kun noget, man læste om i avisen, hørte tågede beretninger om i radioen, og noget man ikke snakkede om, hverken med naboerne eller de daglige forbindelser til omverdenen: mælkekusken og landposten.

Men det var en lukket verden uden legekammerater. Der var ingen børn på min alder på de andre gårde, så mine kammerater blev dyrene, og mine diskussioner måtte jeg føre med karlene og de andre voksne. På samme tid et beskyttet miljø og et miljø med mange muligheder for fantasipræget udfoldelse. Dagdrømmen blev tidligt en god leg – den kan man lege alene med græsstrå og himmel. Eller hvis pligterne ikke gav mig mulighed for fri fabulering kunne jeg sige, at jeg var syg – og på mit soverums blå gardiner udfoldede sig mærkelige fantasivæsener. Det med svageligheden var ikke kun en undskyldning. Jeg havde dårlige mandler, og inden jeg skulle i skole blev de fjernet, og det medførte, at jeg blev syg, så jeg ikke kunne starte sammen med de andre.

Det med at blive rask trak jeg bevidst i langdrag, hvorfor skulle jeg ud i den verden, der er udenfor Verona?

Når min far sagde, at i morgen skulle jeg vist i skole, bad jeg om det ikke nok kunne vente til i overmorgen, jeg tilbød at hjælpe med kalkning

i stalden og bære mælk ud fra malkningen, jeg sagde, at jeg jo udmærket kunne læse, og min far testede mig ved at lade mig læse op af avisen. Hvorfor skulle jeg i skole?

En spæd uro stod i mig, angsten for noget ukendt, og en dag personificeredes angsten: min mor kom ud til mig og sagde, at nu var lærerinden der og ville gerne snakke med mig. Jeg stod der og var ved at kalke svinestierne, og skyldbevidstheden røg op i mig, og gråden var der i halsen og gav klumper, så det heldigvis føltes som om jeg endnu havde ondt i halsen, og kunne bruge det som undskyldning.

Så kom jeg ind med kalk-bukser og mødte den personificerede angst i form af en ældre hvidhåret dame med briller. Hun sagde: Goddag, lille ven, og efter kaffen blev jeg sat til at læse op for hende af avisen – og jeg sad der på divanen og læste skyldbevistheden væk.

Det blev aftalt, at jeg skulle begynde i skolen den kommende mandag.

Fra Uglvig til Tourup skole er der ca. halvanden kilometer. I dag kan strækningen i bil køres på et minut, men vejen dengang føltes lang som en kold sommer. Til historien om min første skolevej hører en sortbroget kvie, der altid senere har optrådt med regelmæssige mellemrum i mine værste drømme.

Det var tirsdag. Min anden skoledag. Om mandagen cyklede min mor med mig så langt, at jeg kunne se skolen, og dagen gik hurtigt med at jeg lærte navnene på de andre 11 børn i skolen, og med at kigge i bøgerne.

Den tirsdag var en stille aprilmorgen med sol. Jeg blev sendt hjemmefra i god tid, jeg skulle jo nødig komme for sent. Angsten for det kæmpede med angsten for den nye store verden, der havde åbenbaret sig for mig under navnet skolen. Godt en halv kilometer længere fremme mødte jeg frygten – og den gjorde for et stykke tid angsten til noget uvæsentligt.

Frygten stod fredeligt og græssede i vejgrøften. Der var en fenne der, hvor der gik en del høveder, og på afstand så det ud som om de alle var indenfor indhegningen – men: den ene var altså i løbet af natten kommet udenfor.

Det gav et ryk i mig, da jeg opdagede det, og noget begyndte at boble i brystet på mig. Jeg cyklede langsomt videre. Gruset knasede under

mine lave cykelhjul, og jeg sagde til mig selv, at hjemme havde vi jo også kvier i den størrelse. – Da jeg var 10 meter fra den, vendte den sig om og stirrede på mig. Jeg stod af cyklen. Den havde et stort sort hoved og stikkende øjne og lange spidse horn. Den kom hen imod mig. Jeg så mig om, men der var ingen hjælp at hente, vejen var øde, og gårdene lå så langt væk, at ingen ville kunne høre det, hvis jeg råbte om hjælp. Kvien brølede lidt og satte i trav hen mod mig, hurtigere. Den boblende frygt i mig registrerede, at det var farligt det her, og jeg smed cyklen i vejgrøften og benede det bedste, jeg havde lært, hen mod nogle tynde hybenbuske, der stod et halvt hundrede meter borte. Kvien bagefter. Jeg nåede buskene bogstaveligt talt med dens ånde i nakken på mig, med ukendt adræthed rullede jeg ned under buskene over mod hegnet ind til fennen. Kvien bremsede og stod prustende der foran – men jeg var foreløbig i sikkerhed.

Siddende i grøften forsøgte jeg at overskue situationen. Der var ingen tvivl om, at kvien var farlig, den havde fråde om munden, og ondskaben i dens øjne sagde mig, at den var vild. Der var to muligheder for at komme væk: enten at vente til kvien gik til den anden side, så jeg kunne liste mig hen til cyklen og komme væk inden den opdagede det – eller: at vente til der kom nogen forbi og så påkalde deres hjælp.

Kvien blev stående der i grøften og stirrede på min røde jakke – den første mulighed var indtil videre ikke nogen mulighed. Jeg lå der en halv time under buskene, og min frygt for kvien vekslede med den stadig stigende vished om, at nu kom jeg for sent og ville blive udsat for forsmædelige ydmygelser. Så optaget var jeg af disse tanker, at jeg slet ikke opdagede den første bil, der kørte forbi. Han havde åbenbart heller ikke set cyklen.

Der gik endnu en tid. Så gik kvien lidt væk, og jeg var parat til at stikke af hen mod cyklen. – Da jeg lige var kravlet ud gik det op for mig, at det egentligt var dumt det her. Dels kunne kvien jo nå mig, opdage mig, og løbe hen og stange mig af cyklen, dels havde jeg jo ingen til at bevidne min historie, når jeg kom for sent. Hvem vil tro på en historie om en sortbroget kvie med lange spidse horn og onde øjne? Når jeg måske ovenikøbet ville komme det meste af en time for sent . . . Jeg kravlede ind i buskene igen og ventede videre.

Den næste bil opdagede jeg i god tid. Jeg rejste mig op bag buskene

og vinkede og råbte. Desværre fik kvien også øje på mig – den kom nærmere. Manden i bilen kunne heller ikke undgå at se mig, men: uden at sagtne farten vinkede han til mig – og kørte videre.

Vi stod der stadig ansigt til ansigt – frygten og jeg. Endnu vel et kvarter. Så kom forløseren som en lille sort cyklende prik nærmere. Uendelig langsom syntes jeg. Jeg råbte til ham på lang afstand, og han stod roligt af cyklen og fangede kvien og gennede den ind i fennen. Det var naboens karl. Jeg rystede lidt endnu, da jeg stod på cyklen. Han fulgte mig til skole og fortalte historien, og sagde, at jeg vistnok havde været lidt bange for kvien. Den var nu ellers meget fredelig, sagde han.

Lærerinden smilede elskelig og hvidhåret, og sagde, at det kunne hun godt forstå. Især da jeg sagde det om de spidse horn og de onde øjne.

I lang tid efter stirrede jeg efter frygten på min skolevej, men der gik ikke mange dage før jeg opdagede, at den historie var helt god til at få kammerater på. Skoleangsten var på retur.

Efter to år i Tourup skole kom jeg til Veldbæk skole, der ligger små 4 kilometer fra Uglvig. Man kunne, og kan stadigvæk, komme derned ad tre veje, så derfor er historien om mine skoleveje ikke to, men fire historier.

På min anden skolevej var der asfalt – ihvertfald det meste af vejen, og på den vej boede en dreng, der hed Egon. Ham kunne jeg følges med, hvis han ellers gad følges med mig, for han var et par år ældre – og hvem gider følges med pattebørn i den alder . . .

Egon var lille, sort og tæt. Mine forældre havde fortalt mig, at han var en snu og uartig dreng, og jeg skulle passe på ikke at følges for meget med ham, og da især passe på ikke at blive slem og uartig som han. Vi fulgtes som regel ad om morgenen. Jeg blev altid sendt tidligt afsted, jeg skulle jo nødig komme for sent – det ville være skamfuldt, værre end ikke at kunne sine salmevers. Men Egon var ikke altid præcis. Tit måtte jeg vente på ham, og jeg stod der i morgenkulden på vejen og så på urets visere, der mere og mere bevægede sig mod otte. Men jeg turde ikke køre fra ham. En aftale var jo en aftale, og hvis man ikke holdt den, kunne jeg risikere tørre bank på hjemturen – eller endnu værre: i skolegården, mens de andre så på det.

Han kunne nemlig sagtens klare mig, Egon. Altid. Skønt han var

mindre end mig, var tætheden i hans krop ikke til at spøge med. Lidt lunefuld kunne han også være, en gang tæskede han mig umotiveret, vistnok fordi jeg en eftermiddag var kørt fra ham og havde glemt at vente.

En eftermiddag om ugen fik vi fri samtidig, og så kørte vi på eventyr, alene to eller sammen med flere andre. Ugen efter at han havde gennemtævet mig umotiveret kørte vi hjem sammen ad den skolevej. Det var vinter og der var sne, hjemvejen var træls, og omtrent midtvejs boede Hans på en gård. Der gik vi med ind for at varme os og lege.

Vi legede „spring ud" i laden. Fra høloftet satte vi af, og hoppede ned i den løse halm i laden. Det gjaldt om at udføre de mest dristige spring, og der gik som regel hurtigt konkurrence i foretagendet. Det gjorde der også den eftermiddag. Efter udspring efterfulgt af rulninger og sære kolbøtter, „maveplaskere" og baglæns væltninger, fandt Egon på at kravle op på hanebjælkerne og hoppe ud derfra. Det mere end fordoblede afstanden til halmen, og det „talte" naturligvis ekstra meget i den uskrevne konkurrence.

Egon hoppede flot ud og sagde, at det ikke var spor farligt. Ingen andre turde, og han sagde, vi var nogen værre tøsedrenge. Jeg sagde, at jeg turde da godt og kravlede derop. – Og turde så alligevel ikke. Angsten for faldet kom pludselig, da jeg sad deroppe på bjælken med benene dinglende frit i luften. Ladens rum videde sig ud og blev frygtindgydende, og det blafrende spindelvæv der under bjælkerne holdt mig fast med sine døde edderkopper.

De andre råbte, at jeg skulle springe. Men jeg sprang ikke. Blev siddende der og kunne mærke, hvordan jeg skiftevis blev rød og bleg. Han tør ikke, råbte Egon. Han tør ikke. Nu skal du se mig, råbte han og klatrede op igen. Langsomt som en stor ydmygende trussel kom han nærmere, og så var han der pludselig, og stod der overmodig ved siden af mig.

Du tør ikke.

Uoverlagt reagerede jeg, som i trance og uden at tænke på faren. Hans gummistøvleben var der ved siden af mig, og jeg greb om dem og skubbede ham ud så han mistede al balance, inden han kunne nå at gribe fat i noget. Jeg så hans øjne, da han fløj forbi mig og ud i rummet, og jeg så hans krop svæve der i luften under mig ned mod ladens cementgulv.

I dag er det stadigvæk et under, at han ramte ned på de to knipper hø, som karlen formodentlig i glemsomhed havde ladet ligge og flyde midt på ladegulvet. Jeg mærkede noget vælte i mig, da jeg så ham ligge der. Så rejste han sig heldigvis op og rystede sin lille tætte krop, for at mærke efter om alle lemmer var hele. Det var de.

Jeg ved ikke, hvordan jeg kom ned og kom hjem den eftermiddag. Vi fulgtes ad Egon og jeg, men vekslede ikke mange ord. Skyldbevidstheden sad uudtalt i mig, og det var en lettelse for mig, da Egon den næste dag under en sneboldkamp i skolegården hamrede mit hovede ind mod en mur, så jeg i flere minutter så sol, måne og stjerner i rigelige farver. Regnskabet stemte igen.

Men det varede alligevel noget, inden vi igen turde springe ud fra hanebjælkerne.

Når jeg var træt af følgeskabet med Egon kunne jeg køre en anden vej til skole, og til historien om min tredje skolevej hører en gammel kone, jeg kan kalde for Stinne.

Stinne boede i et gammelt hvidt hus ved vejen; i mine tidligste skoleår syntes jeg, der var noget uhyggeligt ved huset og dets høje træer, og folk sagde om hende, at hun var „sær". Hun stod sommetider i haven og spurgte, om jeg havde lyst til at komme med ind og få en småkage. Det havde jeg som regel, for Stinnes småkager var gode – og så fortalte hun mig sære historier siddende midt i sit lugtende og ubeskrivelige rod.

Hver vinter hen mod jul fortalte hun mig denne historie om de to slags lys. Jeg håber, jeg kan gengive historien så korrekt som muligt:

„Det var et år om julen, selve juleaftensdag endda, at vejret endnu var som en vild efterårsdag med storme, der hærgende gik gennem luften og fejede nådeløst hen over mennesker, huse og marker. Men jorden blev liggende fast og modstandsdygtig, skønt fedtet, efter den megen væde stormen førte med sig.

I hastige ryk hvirvler stormen gennem skovens ældgamle graner, søger at kue de tynde løvtræer i skovkanten. Regnen står vandret i luften, pisket frem af stormen, og granerne står med nålene oversået af let is eller med væden dryppende og drivende fra stammerne.

Julenat bliver stormen ved. Lysene stråler ud fra husene, og derinde sidder menneskene og spiser julemaden, og senere på natten kommer

den forblæste måne tilsyne og stirrer fuld og svanger ned over landskabet. I timer kæmper månen med stormen. Og stormens magt brydes. Den sender hagl ned over jorden som en sidste forblæst krampetrækning, men månen vinder frem bag skydækket og stormen stilner, og i de sene nattetimer kommer frosten.

Alting stivner og bliver stille. Vandet på vejene og i træerne. Månen blinker anerkendende, og da frosten har fat kommer en umærkelig isnende vind ind fra øst – og med den kommer så sneen. Den falder stille og tyst, og kun i granerne knager veddet højlydt under den pludselige forandring, og inden menneskene vågner ligger der et centimetertykt lag overalt.

Granerne står stolte og værdige i skoven, lysstrålerne dukker ned og kastes tilbage af den glinsende sne, og i skovdybets filosofiske ro begynder den gamle gran at fortælle. Historien, som den hver julemorgen har hørt den af sine forfædre, som igen har hørt den af deres, og som den må fortælle hver gang en julemorgen er stille og hvid som denne:

Engang herskede mørket og kulden over landet. Stilheden var århundreder, som ingen anede eller følte. Vinteren var et evigt isdække, og kun i korte solstrejf var der en sommer, der ikke var nogen sommer, og liv, som ikke var livet. Men en morgen, eller måske var det ikke nogen morgen, men mange år, var lyset kommet for at blive. Og med lyset kom varmen. Solen glødede i øst, gik sin gang over himmelhvælvingen og forsvandt i vest med et kortvarigt mørke.

Døgnet blev rytmisk, og vel var der stadigvæk vinter, men isen og vinteren trak sig tilbage, og græsset kom, træerne kom, og granerne dækkede for hvert år større og større arealer. Og en dag kom dyrene og åd græs i granernes skygge, og en dag kom også det underlige væsen, der kaldes mennesket.

I store flokke kom de, drivende med deres dyr, og de søgte føde til sig selv og dyrene ved bække og åer, og på steder, hvor granerne kunne give dem læ for vinden. Og skønt mørket og kulden kom tilbage om efteråret blev mennesket, og de samlede deres føde og overvintrede, og om foråret fældede de granerne og byggede huse og både.

Men hver vinter, når kulden havde varet i måneder, og mørket var tættest, havde de en sær skik. De gik ud på højene mod syd og tændte bål, og de sad der og spejdede ud i mørket efter solen, der nu så længe

havde været borte. Men mørket holdt ved, alt var dødt, selv om bålet blev holdt ved lige. Men så en dag lykkedes det, og lyset kom igen. Korte lystimer blev længere, det grå lys blev mildere, og efter den første mistro fødtes troen på lyset, og menneskene dansede omkring bålet og bragte ofre til solen og lyset. Året havde vendt, og glædesfesten startede, der blev gjort indhug i det sparsomme forråd, og granerne sang deres vintersang, selvom det stadig var koldt og blæsende.

Sådan var det gennem århundreder, og lyset var et ægte og godt lys, og menneskene kendte ikke til tvivl, og havde ikke behov for at vælge.

Men så en vinternat kom der et andet lys. Der blev stille i skoven og i mørket ulmede bålet, mens billedet af et lyskors i et glimt viste sig på himmelhvælvingen. Og de, der havde set det, troede på det andet lys, og igennem mange århundreder kæmpede det første lys med det andet lys, og menneskene blev usikre, for de kunne ikke vælge.

Men, slutter den gamle gran, for mennesket er det nødvendigt at kunne vælge. For mennesket har ingen rod som vi graner. Mennesket må vælge mellem de to slags lys, for hvis begge lys skinner på mennesket, bliver dets skygge dobbelt.

Og i husene fester menneskene videre. Det er julemorgen, og i skoven knager granerne majestætisk og lidt tynget af sneen. Det blæser lidt op, og blæsten suser gennem granernes snefyldte grene, mens de fortæller, hvisker frem i vinden, det hvidpudrede rimminde om de to slags lys."

Da Stinne første gang fortalte mig den historie, forstod jeg ikke ret meget af den, men efter at have hørt den mange gange, begyndte jeg at forstå mere og mere. I dag vil jeg nødig undvære den historie, den er ligesom blevet en del af min tredje skolevej, og jeg tænker på den og på „sære Stinne", når jeg kører den vej i dag.

Huset er væk, og det er Stinne også, men historien eksisterer.

Også historien om min fjerde skolevej har mytologisk lagkagebund. Det var den længste og dårligste, egentlig kun en markvej, så derfor kørte jeg ret sjældent den vej. Ved stærk vestenvind, og det sker jo på disse kanter, kunne den dog med fordel anvendes, da der langs hele markvejen var et dige med høje graner, som gav god læ for den stride vind.

Men der var også en anden grund til, at jeg ikke var så vild med at køre den vej: det var historien om manden uden hoved.

Jeg havde hørt historien, fået den fortalt af mine forældre, da jeg var ganske lille. Det er en af den slags gode rædselshistorier, som forældre til alle tider har opfostret deres børns fantasi med:

Nede i den nærliggende Uglvig mose skulle der ifølge historien engang være blevet halshugget en mand. Liget og hovedet derefter kastet i mosen. For århundreder siden. Men fyren gik igen. I skumringen kunne man møde ham ved diget og granerne, hvor han luskede om som en underlig luftig tingest. Kort og godt: et spøgelse.

Den historie er jo meget god, og kan nok sætte skub i fantasifulde barnehjerner, og selv når jeg om morgenen kørte den vej til skole kunne det hænde, at jeg så mig skræmt om, når en fugl lettede fra diget eller det ruskede betænkeligt meget i granerne. Om vinteren, når vi fik sent fri, og det var gråt og allerede ved at blive mørkt, skulle jeg bestemt ikke have noget af at køre den vej hjem.

Men så en afterårsaften skete der alligevel det, at myten materialiserede sig.

Jeg havde været til børnefødselsdag i Nourup, vi havde ædt lagkagen og pølserne og drukket alle sodavanderne, og det blev lidt småmørkt inden vi brød op. Vejen langs diget var den korteste i dette tilfælde, så jeg tog chancen, herregud, jeg havde jo aldrig mødt nogen spøgelser der, og når man er 10 år er man vel også nok mand for at klare sådan én, hvis galt skulle være.

Og det skulle det – den aften.

Det blæste, og det regnede lidt, koldt var det, og jeg havde ingen lygte på cyklen, men jeg kendte markvejen som min egen lomme, så jeg kunne sagtens styre udenom hullerne og vandpytterne.

Et par hundrede meter fremme fik jeg mit første chock: en gran var væltet i de foregående dages storm, den lå tværs over vejen. Det så ud som en stor uhyggelig midgårsorm, der lå der og spærrede vejen. Eller var det folkeeventyrets drage, der spærrede for indgangen til prinsessen og det halve kongerige. Nok om det, jeg måtte af cyklen og udenom. I et forsøg på at være rolig kørte jeg videre. Vagtsomt spejdende.

Og pludselig var han derinde i en åbning. Stod der på diget i en lysning som en silhuet mod den forrevne himmel. Ganske tydeligt med

hovedet under armen. Lille og undersætsig, forkortet i bogstaveligste forstand . . . Noget frøs til is i mig, hårene på mit hoved foretog hårrejsende bevægelser, mine fødder slap pedalerne, og jeg gled ned i en vandpyt og blev stående der. I korte frygtelige sekunder vidste jeg ikke hvad jeg skulle gøre. Så begyndte skikkelsen at bevæge sig ned imod mig . . .

I et kort øjeblik troede jeg på spøgelser. Så lagde jeg mærke til skikkelsens vuggende solide gangart, den var alt andet end spøgelsesagtig. Det var Kresten Knude, gårdmanden, der havde jorden på den anden side af diget. Han stod stout og beroligende der ved siden af mig med et hvidkålshoved under armen. Du blev vist forskrækket, sagde han. Jeg var endnu for skræmt til at kunne svare. Jeg nikkede, mens jeg kunne mærke mit ansigt langsomt få farve.

Så blev han stående lidt og snakkede med mig. Siden kørte jeg hjem, stadigvæk vagtsom og spændt, men spøgelser eksisterede vist alligevel ikke.

Det var sidste gang, jeg kørte ad min fjerde skolevej, uanset vind og vejr.

Til historien om mine skoleveje bør bemærkes, at de selvfølgelig stadigvæk eksisterer. Men det gør mine skolevejes mål: skolerne, ikke mere. Tourup skole blev nedlagt for en del år siden, og Veldbæk skole blev lukket nu i sommer. Ja, bygningerne ligger der stadigvæk, men de er uden interesse for denne historie.

Skoleveje? Livsveje?

Du kan køre ud ad vejene, og måske vil der også ske det for dig, at de geografiske veje bliver til mytologiske veje. I så fald vil du opleve, at historierne skriver sig selv.

OVERTRO, SAGN OG KRØNIKER

Af J. Bastholm, Varde.

En mand havde for en del år siden cyklet en lang og ensom tur. En sen augustaften var han kommet til Bækkelund kro eller pavillon ved Hald. Det var allerede mørkt i egeskoven. Han fik anvist et værelse på et mørkt og skummelt loft og gik i seng. Men den lange cykeltur og den historiske og fremmede egn havde fyldt hans sind med indtryk, der blev forstærket ved ensomheden og mørket.

Han syntes, han var flyttet tilbage til middelalderen og følte sig som bonde på Niels Bugges tid. I det første morgengry vågnede han, klædte sig på og gik ud og satte sig i ruinen. Den ligger på en tange ud i søen. Langs bredderne er der pilebuske, og i den stille og disede sommermorgen havde vildænderne travlt i vandet under buskene og snadrede og rappede. Lyden forstærkede indtrykket af middelalderen. Men der var også plasken og snøften. Var det vildsvin? – Indtrykket af middelalder blev så stærkt, at det løb ham koldt ned ad ryggen. – Det viste sig at være 3 plage, der vadede i søen.

I dette øjeblik forstod han den lange vandring, menneskeslægten har gået for at nå frem i oplysning og kultur – hvor uendeligt langsomt fremskridtene er kommet. – Og selv nu efter de sidste årtiers voldsomme udvikling er vi ikke kommet længere fra middelalder og overtro, end at vi i den rigtige situation godt forstår den tids mennesker og deres tankegang.

Det er det uforståelige, der er jordbund for overtro, navnlig hvis det er påtrængende aktuelt som sygdomme og andre fænomener, som mennesker har lige ind på livet. I Roust som andre steder har overtro for en del holdt sig op til vor tid.

I 1916 blev en mand syg i påskedagene og skulle på sygehus. Inden han kom afsted, besøgte hans moder ham. Hun fortalte, at hun nok havde vidst, at der ville ske noget skæbnesvangert. Det havde nemlig vist sig, at manden havde glemt at så ½ ager i rugtægten efteråret før. Det kunne ske, når man sådede med hånden.

Der var mange steder en, som kunne „læse" over buldne fingre eller over hugormebid og dermed kurere. Formularen gemtes som en stor

hemmelighed fordi „den mistede sin kraft, hvis den blev givet til uværdige." – I Jyllandsposten for 16. juni 1922 læses: Der findes endnu folk, der „læser" hugormebid bort, og de søges stadig af mennesker, der er blevet bidt af hugorme. – Der findes både i Varde og i Roust mænd, der mener at have evne til at „læse" hugormebid bort, og de søges af et stort klientel. De behøver ikke at se patienten. Blot der bliver bragt dem et klædningsstykke, der tilhører den, der er bidt, er det tilstrækkeligt. Det fortælles, at man har kunnet mærke bedring i patientens tilstand fra det øjeblik, budet med genstanden må antages at være nået til vedkommende praktikus. Ved en lejlighed blev patienten kørt til læseren, der var ifærd med at læsse en høstvogn af. Han syntes ikke at have travlt med at komme ned af vognen, hvorfor man råbte og bad ham skynde sig, da patienten var dårlig. Det haster ikke, sagde han, han har det allerede meget bedre,– hvilket også viste sig at passe.

Engelsk syge var en meget almindelig lidelse hos børn i gammel tid. Som middel derimod gravede man en stor græstørv, skar en spalte i den og puttede barnet der igennem.

Det har været skik, at fejekosten i stalden skulle lægges i stalddøren, så køerne gik over den, den første dag de skulle på græs.

Kroppen af en flået ræv blev ophængt i stalden som middel mod kalvekastning. Det brugtes også at have en gedebuk stående i stalden som middel mod kastning.

I julen må man ikke brænde strå, ikke smøre seletøj eller fodtøj og ikke slibe knive. Smører man i julen, skal man smøre prokuratorer året om, og sliber man i julen, skal man flå i fasten. – Landmanden må ikke lade ploven stå i marken til jul. Det er der ulykke ved. „Jerusalems skomager" vil sætte sig på den.

Forsteninger af søpindsvin og flinteøkser, som fandtes i jorden, kaldtes for tordenkiler. Dem gemte man i huset. De beskyttede mod lynnedslag.

SAGN

Der var engang en mand fra Roust, som var ude på en længere ridetur. På hjemvejen skulle han over en stor hedeflade. Omtrent en fjerdingvej fra mandens hjem gik vejen gennem en lavning i heden. Da han kom dertil, hørte han et frygteligt spektakel. Han ville dog ikke bort

fra vejen og fortsatte ned i lavningen. Men pludselig stod hesten stille, og manden så en mængde ækle menneskeskikkelser stå omkring sig. De havde alle et stort bæger i hånden, som de drak af. De opfordrede ham til at tage et bæger med. Manden var nu klar over, at det var troldtøj, som holdt sviregilde, og turde ikke sige nej. Han fik så et fyldt bæger. Han ville nu have, at de skulle tømme bægeret på en gang alle sammen, hvad de også gjorde. Da han ikke turde drikke, og det skulle se ud, som om han ville føre bægeret til munden, gjorde han det så raskt, at han smed indholdet bagover sig og hesten, og samtidigt satte hesten i galop hjemefter, og manden beholdt bægeret i hånden. Troldtøjet satte efter ham og var lige ved at lange ham. Da hørte han en røst, som sagde: „Rid på det våne og ikke på det båne." – Han var straks klar over betydningen og red ind på agrene, og der kunne de ikke få fat i ham.

Og så kom manden godt hjem. Da han betragtede bægeret rigtigt, viste det sig at være et fint sølvbæger, som senere gik i arv til efterslægten. Men dagen efter opdagede han, at noget af den gode drik, som han smed bagud var faldet på hestens bagparti og havde taget hårene, så vidt det var kommet. Så det var godt for manden, at han ikke smagte på varen. (Fortalt af Søren Højrup 1925.)

Der var også et sagn fra en herregård, der hed Gellerupholm, ude ved Varde. De fortalte, at der var en mand, som red på en hvid hest. Han red gennem Roust møllegård og ud i Grimstrup krat. Der er en høj, og der red han altid op. – En aften, ungdommen var samlet nede i Roust og stod ude på vejen, kom han ridende. Det var ingen nyhed, for det gjorde han hver aften. Men så var der en af karlene, som sagde: „Er du et spøgelse, så far, men er du et menneske, hvorfor rider du så herigennem hver aften?" Det skulle karlen ikke have sagt. For han faldt død om på stedet. Siden var der ingen, der talte til rytteren. Men så kom de i tanker om at lægge stål og jernbjælker i Roust møllebro. Og siden den tid er der ingen, der har set ham. (Fortalt på Rudholm i Frits Doses tid.)

Skytten Krag

På Endrupholm var der engang en skytte, som hed Krag. Han red en morgen ud på jagt med sine hunde. Han red gennem Roust mølle og

ud på en hedestrækning, der ligger vesten for denne og hist og her er bevokset med egepurl samt har en del kæmpehøje. På den hede begyndte han sin jagt. Kort efter red han op på en høj, vel sagtens for at se efter et flygtende dyr. Men i det samme faldt han af hesten og brækkede sin hals. Siden har denne høj haft navnet Kraghøj.

Nu gik Krag efter sagnet igen. Man kunne hver aften ved et vist klokkeslet se ham komme ridende på en kulsort hest med gloende øjne og fulgt af sine sorte hunde. Det så ud, som stod der ild ud af halsen på dem. Han lagde altid vejen gennem Roust mølle og red kort sagt den samme vej, som han havde brugt sidste gang i levende live. I skyttekammeret på Endrupholm ville siden den tid ingen opholde sig om natten, fordi gengangeren puslede derinde. Og i møllen døde alle lænkehunde, den ene efter den anden. I det hele var folkene dér meget forlegne med genfærdet, indtil de fandt på at lægge stål i broen ved sluseværket, og nu måtte det ride over baghøllet.

En gammel mand i Roust, Jens Søndergård (Jens Jepsen), har fortalt, hvorledes hans fader (Jep Jensen, f. 1761, d. 1832) i sin ungdom tillige med flere andre kunne stå ude ved vejen udenfor gården om aftenen og se, hvorledes spøgelset ilede forbi.

Engang gjorde en af bymændene sig så næsvis, at han tiltalte det forbifarende spøgelse, idet han råbte: Er du et menneske, så tal, men er du et spøgelse, så far! Den forvovenhed kostede ham livet. Der kom noget fra spøgelset og for i ham, så han måtte gå ind og lægge sig til sengs, og kort efter døde han. (Dansk folkemindesamling).

Kontrolløren blev narret

Et sted i Grimstrup krat lavede bønderne brændevin i et skjul. Deres svin kendte stedet godt, da de var vant til at løbe der ud for at få spølet. Så hørte bønderne, at kontrolløren var på egnen, og så turde de ikke lukke svinene ud. Disse stod så og skreg et par dage, indtil han endelig kom. Han var snarrådig nok til at løbe hen og lukke op for svinene, og så strøg de af og han bagefter gennem ris og krat. Ja, der sad manden ene ude og passede brændingen. Kontrolløren kom helt bag på ham. Manden tiggede og bad og tilbød til sidst en sum penge for at slippe for tiltale. Det kunne der være mening i, indrømmede kontrolløren. Men så skulle manden skynde sig hjem efter pengene, og imens skulle

kontrolløren sidde og passe brændingen, at den ikke skulle ødes. Men manden kom tilbage med de fleste af bymændene, og de sagde, at de havde nok hørt, der skulle være brænderi her i skoven; men de havde dog ikke troet, at det var kontrolløren selv, der drev det. (Letbæk mølle 1906).

Roust møller var en vinterdag på jagt, og så kom han til en gård i Rousthøje, hvor sneen lå op over tækket. – Han var efter en ræv, og den satte op over snedriven og smuttede ned gennem skorstenen. Lyren var lav, der var lige et murlag ovenfor mønningen. Konen stod ude i skorsteenen og rørte i grøden, da ræven kom farende ned til hende; men den slog køkkenvinduet i stykker og sprang ud deraf. Hunden var bagefter der ned, men fik den ikke. (Kristian Sørensen, Balslundhus, Fåborg 1906).

TO ESBJERG-DIGTE

Af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø.

BANEGÅRD

Provinsbanegården
i antydninger
af forår og regn
Morgenen er så
afslappet, at
aviserne godt
kunne være skrevet
på kinesisk.
Spurven lander
i jugendstøbejern.
En pige promenerer
langsomt over
perronen og
forsvinder bag
en godsvogn.

DET ER OGSÅ HAVNEN

Det er også havnen.
Ikke bare bolværk,
vand og skibe,
måger og mennesker.
Nej, kik op eller
lidt til venstre:
Stigerne, bjælkerne,
wirer, hjul –
sol i metal.
Geometri – fantasi.
Konstruktioner
som store postkort
fra Robert Jacobsen.

HVAD ER MENINGEN MED AMTSKOMMUNERNE?

Af amtsborgmester Frode Madsen.

Redaktionen af „Vestjyder fortæller" har bedt mig om et bidrag ud fra den betragtning, at de nye amtskommuner nu har gennemlevet de første år – underforstået, at også her holdt det gamle ord stik, at al begyndelse er svær!

Det gælder vel for de fleste indlæg i denne „antologi", at bidragsyderne har kunnet fortælle om det Vestjylland, der var, det kulturmønster, de livsværdier, de har oplevet som noget specielt for denne del af landet. Bogen har derfor givet være til glæde for de ældre, der mindes „tiden der var" – og for de yngre, der har haft udbytte af at læse om forudsætningerne for det, der er deres tilværelse i dag.

Når jeg har vedkendt, at også jeg er vestjyde – og det med dybe rødder i det gamle samfundsmønster, som var landboens i denne fra naturens side karrige del af landet – må jeg samtidig sige, at jeg som p. t. siddende amtsborgmester nok kommer til at slå på særdeles aktuelle og derfor nok mindre romantiske strenge end mange andre bidragydere i denne samling af vestjyske fortællere.

Alene titlen „amtsborgmester" er et ganske nyt ord i det danske sprog. Mange ved vel knapt, hvad begrebet dækker – som så meget andet, man har svært ved at følge med i, i en tid, hvor alting ændres og udvikler sig så hurtigt.

1. april 1970 trådte kommunalreformen i kraft, og den vendte som så meget andet, op og ned på meget, der var hævdvundet og tilvant. Det „gamle" samfund kunne leve med mange, små enheder. Kravene til en tålelig tilværelse for den enkelte var ikke større, end at en lille kommune – et sogn – kunne tilfredsstille dem. Før 1. april 1970 var der 1400 kommuner og købstadskommuner, men udviklingen havde gjort, at så små enheder ikke kunne klare en ny tids krav. Man kunne ikke økonomisk leve op til udfordringerne. Det gamle samfundsmønster sygnede, trods alle dets menneskeligt værdifulde egenskaber, hen. For at styrke det kommunale selvstyre – for at hindre at disse svækkede, små samfund skulle blive styret „ovenfra" –, fra centralt område, og

for at sikre at den offentlige forvaltning bedre kunne fungere på lokalt plan, blev der af disse 1400 kommuner og købstæder kun 277 i alt! Amternes antal gik ned fra 23 til 14. Ideen bag det hele var, at der måtte være sammenhæng mellem retten til at træffe beslutninger og det økonomiske ansvar.

Allerede i 1919 afløstes de kgl. udnævnte borgmestre i købstæderne af folkevalgte, men i amterne var stadig amtmanden – den kgl. udnævnte embedsmand – den „fødte" formand for det folkevalgte amtsråd. Hvor dygtigt mange af disse amtmænd end har bestredet deres embeder, måtte man erkende, at dette i grunden var et levn fra den fjerne enevældes dage. Man mente, at tiden måtte være inde til, at amtsrådene valgte en formand af deres egen midte.

At være amtsborgmester er en nok så krævende opgave. Han er formand for amtsrådet, men også den daglige, ansvarlige leder af den amtskommunale administration. Ja, ordet „administration" er måske lidt belastet, det lugter af unødige udgifter, af „formynderi" og meget andet ubehageligt!! Men nogen må jo tage sig af alle de praktiske ting, lovene, som folketinget vedtager, skal føres ud i livet, og til dette formål må to grupper samarbejde i et demokrati: de folkevalgte politikere og embedsmændene, der i et langt liv kan overleve mangen folkevalgt!! I den periode, en amtsborgmester sidder – vælgerne kan jo fælde dom over ham hvert fjerde år – er han alene det fælles „hoved" for de to grupper. Jeg vil påstå, at selv om det kan være ret barske vilkår at arbejde under, er det sundt for „systemet" – (et ord, der for mange står som symbolet på alt ondt, og for andre som den sikkerhed vi i et demokratisk samfund har for, at enhver borger så vidt muligt sikres en ens og rimelig behandling.).

Jeg føler det som en god ting, at en amtsborgmester kan udskiftes. Nye koste fejer undertiden særdeles godt!

Mange følte, at denne kommunalreform ville ødelægge mange værdier, at det, der bandt folk sammen i de små kommuner, blev revet op med rode. Vi er mange, der mindes vor lille vestjyske skole med en lærer, hvis pædagogiske evner (sådan kaldte man dem bare ikke dengang – heldigvis!) i dag forekommer os at overgå mange nutidige kollegers med en længere og dyrere uddannelse. Netop skolen som et af lokalsamfundets „nervecentre" var med i de overvejelser, man gjorde sig før

kommunalreformens ikrafttræden. Som sagt – med al respekt for mange af de gamle landsbyskoler – den nye tids krav til uddannelse kræver større muligheder, skoler med „overbygning", som det hedder. Det var ikke rimeligt, at chancerne for videre uddannelse skulle være afhængige af, hvor i landet et barn fødtes. Skulle en kommune kunne klare et folkeskolevæsen, måtte befolkningsunderlaget udgøre mindst 5000 indbyggere. Vi ved – ikke mindst i denne tid – at uddannelse koster mange penge.

Også på et andet område, der for det enkelte menneske er et dybt, personligt anliggende: Sygehusvæsenet, har bølgerne gået højt i debatten om bevarelsen af de små, lokale sygehuse. Her er de nye amtskommuner især involverede. Igen måtte man stille værdien af den nære, personlige kontakt overfor kravet om udnyttelse af den store specialviden, der i dag findes på det medicinske område. Man vurderede nøgternt, at 250.000 indbyggere i et amt måtte være grundlaget for at kunne sikre borgerne et fuldt forsvarligt, moderne hospitalsvæsen. Vi er et forholdsvist tyndt befolket område her i Ribe amt – kun ca. 203.000 indbyggere – og vi har stadig kommuner på under 5000 sjæle, men flere og flere må synes, her er rart at være: Befolkningstilvæksten ligger over landsgennemsnittet.

Det er min opfattelse, at de nye og større enheder efter de første års overgangsvanskeligheder nu er ved „ at finde melodien". Hvor gode traditioner for samarbejde har rod i befolkningen som her i Vestjylland, lader disse sig overføre også til nye former og en ny tids krav.

Samfundsudviklingen er spændende at følge, dens veje er ofte besynderligt snørklede. På den ene side krævede udviklingen, at man centraliserede, dvs. samlede trådene, både af praktiske og af økonomiske grunde. Næppe var man godt i gang med dette, før kravet om decentralisering, om „nærdemokrati", voksede sig stærkt. Den enkelte skal være med til at præge udviklingen på sit eget sted og område. Sideløbende hermed kræves effektivisering. Tid, penge og arbejdskraft må udnyttes bedst muligt.

Alle disse til dels modstridende krav og ønsker har præget de nye amtskommuners første år. Personligt tror jeg, vi er ved at finde den gyldne middelvej. Vestjyder har ry for at være stejle, og underdanighed overfor herremænd eller myndigheder har ikke været karakteristisk

for disse egnes mennesker, men der er også tradition for, at man på lige fod kan drøfte problemerne og snakke sig til rette.

Efter visse misforståelser tror jeg flere og flere er klar over, at amtskommunerne ikke er skabt som overflødige og dyre overbygninger, men at deres fornemste opgave er at sikre samme behandling af samme slags sager, den såkaldte „milimeterretfærdighed". Dette er naturligvis ikke helt gratis for samfundet, men det er en kendsgerning, at der før 1. april 1970 kunne være stor forskel på behandlingen af mennesker, der trængte til en hjælpende hånd fra samfundets side – alt efter, om de boede i en stor købstadskommune med udbygget socialforvaltning eller i en lille sognekommune. Dette være ikke sagt som en kritik af disse små samfund, men deres forvaltninger kunne simpelthen ikke klare opgaven, nye regler og love væltede ned over dem.

Igen vil man her foretage en sammenligning og sige: var de små samfund ikke netop kendetegnede ved menneskelighed og forpligtelse overfor hinanden? Jeg er bange for, at man også her let forgylder en svunden tid. Det er ikke svært at dokumentere, at mange børns, enlige mødres, gamles og syges kår kunne være særdeles trange i „de gode gamle dages" landsbysamfund.

Hvilke områder er så de nye amtskommuners arbejdsfelt? Foruden det almindelige sygehusvæsen overtages fra 1. april 1976 også de nuværende statshospitaler, dvs. de psykiatriske sygehuse – tidligere kaldet sindssygehospitaler. Til sundhedssektoren går ca. halvdelen af de amtskommunale skatter. Den resterende del anvendes til vej- og vandvæsenet samt skolevæsenet. Dog er det kun undervisning af de 16–20-årige – gymnasierne – der sorterer direkte under amtskommunen. Socialsektoren overlades stadig fortrinsvis til primærkommunerne, på visse områder er amtet dog inde i billedet, det gælder f. eks. jordemoderordningen og forsorgshjemmet i Esbjerg.

Set med vestjyske øjne kan udviklingen med hensyn til opgavefordelingen kun hilses med glæde. Ideen i det hele er jo netop at flytte retten til at bestemme fra staten ud i amterne, og fra amtskommunen til de enkelte primærkommuner. Danmark har haft en tendens til at „vokse sig skæv", fordi vor administrationsform altid har været præget af direktorater og styrelser, der naturligvis skulle ligge i København. Et ganske særlig grelt eksempel på dette kan nævnes: Vi havde engang et

klitdirektorat, der såre naturligt lå i Vejrs. Det har vi ikke mere!!! Muligvis opdagede man på højere steder, at det administrerede alt for effektivt og billigt!

Hvordan kan nu sådan noget gå til? Jeg tror, det skyldes, at dansk lovgivning er blevet spækket med en lang række bemyndigelseslove, der giver de siddende ministre ret til at træffe alt for mange afgørelser, flere end selv den ihærdigste mand har nogen jordisk chance for personligt at kunne tage stilling til. Hvad kan man så gøre? Jo, man kan overlade sagerne til sideordnede direktioner og styrelser, der efterhånden har udviklet sig til at indtage en alt for dominerende stilling i samfundssystemet. Dette øger borgernes følelse af, at der er meget langt fra dem selv til det sted, hvor deres problemer behandles. Trods moderne samfærdselsmidler er der stadig langt fra Vestjylland til hovedstaden. Ribe føles ligesom nærmere. Udviklingen er godt i gang, men det vil altid tage sin tid at vriste gamle rettigheder fra folk. Embedsmandsvælde har vi dog heldigvis ikke her i landet. Det er folketinget, der bestemmer i den sidste ende. I dansk lovgivning er der afgjort bestræbelser i gang for at decentralisere administrationen til amtskommuner og kommuner.

At beskæftige sig med politik i dagens Danmark er at udsætte sig for kritik og for en god portion mistillid. Pressen gør sit til at uddybe kløften mellem de folkevalgte og vælgerne ved at tale om „tillidskrise" og lignende. Kravene – ikke mindst fra ungdommens side – er store. Skal man acceptere demokratiet, forlanger man, at det tages bogstaveligt: nærdemokrati, medindflydelse. Årelange diskussioner ville blive resultatet, hvis alle skulle være med i den endelige beslutningsproces. Naturligvis føler man sig ansvarlig overfor de vælgere, der har vist én tillid og ønsker i høj grad den størst mulige kontakt – også mellem valgkampene. Man kan samtidig undre sig over, hvor få, der bruger de muligheder, der trods alt er for direkte kontakt med regionalpilitikere. Det antal gange, borgere f. eks. telefonerer for direkte at drøfte et problem, er ikke mange. Skønt amtsrådets møder altid annonceres i forvejen, og enhver er velkommen til at følge de fleste af forhandlingerne, er tilhørere et særsyn.

Vi må håbe, at vælgerne forstår, at den, der påtager sig et job i denne branche, står overfor en strøm af problemer, der skal tages stilling til.

Livet skal leves – tingene skal simpelthen fungere – man er nødt til ofte at „skære igennem". Målet for en regionalpolitiker må være at lære den kunst at kunne udmønte de mange modsætningers bedste sider til gavn for det samfund, der – hvor meget man af og til kunne ønske det – ikke står stille, blot engang imellem. Som administrator af love kan det være sundt af og til at huske på en lille sentens af K. K. Steincke: „Det er bedre, at livet tager livet af loven, end at loven tager livet af livet".

MIN VESTJYSKE BARNDOM

Af fhv. provst Waage Beck, Skagen.

Det var i efteråret 1902 at far – efter flere års kapellan-, sekretær- og præstegårdsbestyrer-tid hos hans far, Vilhelm Beck i Ørslev ved Slagelse – tiltrådte sognekaldet Ryde-Hanbjerg imellem Skive og Holstebro.

Jeg selv har ingen klare minder fra det første årstid i Ryde, men for mor var overgangen fra det frodige Vestsjælland til det vindhærgede Vestjylland temmelig stor. Hun har selv mange år senere fortalt, at da toget – efter de 12 timers rejse fra Slagelse – prustede vest på fra Skive og efterhånden kun lod øjet møde milevide lyngsletter omkring Rønbjerg og Hvidemose, brast hun i gråd. Men de unge præstefolk fik en såre lykkelig tid i den gamle Ryde præstegård – helt frem til 1915.

Boligen var en ret anselig rødkalket bygning med stråtag og valmede gavle omgivet på alle sider af en stor gamme have. Der var avlsbygninger og forpagterbolig passende til de 20 ha agerjord samt eng og hede, og et par år senere overtog far selv driften til stor glæde for os børn og til økonomisk fordel for hele familien.

De 2 sogne talte henved 1300 mennesker og 3500 ha, som veksler fra sandede strande ved Venøbugten, veldyrkede marker omkring Ryhave slot og begge kirker og endelig store hedestrækninger og plantager mod øst i Stendis. Ved hver kirke var der en 4-klasset skole, hvor førstelæreren var Kirkeby-lærer, og i Stendis var der en 2-klasset skole med førstelærer. I begge sogne var kirken midtpunktet, hvor det store flertal samledes hver søndag, og desuden var der tre missionshuse, som jeg ikke kan fortælle meget om udover, at jeg hver søndag var med i en stor flok til børnegudstjeneste i Ryde. „Poul i Møllen" talte til os den ene søndag kl. 2, og statshusmand Peter Damgaard kom den anden søndag kl. 10. Den største dag her var dog ubestridt 4. juledag med juletræet. Længe før jul havde en lille flok voksne piger og karle været samlet en halv dag i præstegården for at klippe julepynt, og på selve dagen mødtes man så kl. 9 for at pynte juletræet. Kl. 2 holdt far selv festtalen i den lille sal, og derefter myldrede vi ind i den store sal for at synge om det festligt smykkede træ. Om festens højdepunkt blev fars tale – eller selve træet – eller mors chokolade med læssevis af hjemmebagt kringle,

det står lidt uklart for mig, men jeg husker grant, at mor opfordrede os til at komme ind til „1. servering", fordi man ikke vaskede kopperne af til de næste hold. Den næste aften var det sognets voksne ungdom, der festede – også med mors chokolade – men den aften vaskede man op Det står for mig, at præstegården var sognets midtpunkt. Her samledes konfirmanderne 2 gange om ugen til en hel formiddags undervisning. Hele husstanden var samlet her til morgensalme, hvorefter far læste et langt stykke i bedstefars andagtsbog („En lille skatkiste"), og efter endnu en salme gik husets folk til den daglige gerning i køkken eller stald og lade, mens konfirmanderne gik i gang med deres arbejde.

Mor havde altid 2 dygtige piger til hjælp – min barnepige blev hos os til sit giftermål, da jeg selv var blevet 22, og kokkepigen, som aldrig behøvede nogen kogekone til selv vore største familiefester, døde hos mine gamle forældre, da jeg var blevet 42.

Udendørs havde far altid 2 voksne mandfolk samt om sommeren en 14-årig hjorddreng. En af disse kom ikke mindre end tre gange tilbage til fornyet tjeneste – sidst som bestyrer og kusk i liberi med sølvknapper i kappen med det røde foer. Jo, når Jens Peter sad på bukken af den hvide jagtvogn eller den røde kalechevogn, forspændt et par raske oldenborgere eller 2 fyrige frederiksborgere, så vidste man både i Vinderup og i Holstebro, at præsten fra Ryde var kommet til byen. Ikke fordi mine forældre var fornemme af væsen – i deres stuer var der ingen standsforskelle – rig som fattig var velkomne i præstegårdens lavloftede, men hyggelige stuer, men der skulle være orden i sagerne – både i kirkebøgerne som blev ført nøjagtigt og præcist, og i tienderegnskaberne såvel som i roemarkens rækker, og hvert år var der jagt både på sten, tidsler og senegræs i markerne. Orden og renlighed, det gjaldt både embedets papirer og kostalden såvel som den daglige omgangstone, hvor der aldrig hørtes et ukvemsord.

Far drev gården på den sædvanlige måde: 7 marker med skiftende afgrøder, 10-12 malkekøer, grise, et par får, ungkreaturer, som hele sommeren gik i engen ved Hellegårde å (skellet melem de to sogne) og endelig to solide jyske heste samt to af en lettere race til landevejen. Disse frederiksborgere er nogle herlige heste, men man skal være vågen overfor dem. Jeg mindes en gang, de blev skræmt af et damplokomotiv, som holdt helt stille i nærheden af overkørslen, men som pludselig lod

sikkerhedsventilen hvæse. Hestene sprang så voldsomt frem, at jeg blev løftet op fra sædet og trukket ned i bunden af vognen, men jeg beholdt tømmerne og magten over dem. Men frederiksborgere har også et andet karaktertræk. Vi læssede korn op ad en bakke med meget løst og sandet muldjord med det resultat, at et par hjul sank nogle tommer ned, og fordi hestenes første ryk ikke var nok, blev de stædige og ville ikke prøve mere. Vi måtte læsse det hele af, køre frem til et mere fast grundlag og læsse en gang til.

Det var den gang, vi havde sommer i Danmark hvert år. Barbenet færdedes man ude og inde i flere måneder, og da var der noget som hed hø-slet med håndkraft. En stor eng og tørvemose hørte til præstegården – 2 km borte ad sandede smalle veje. Engen var blød, så hver sommer oplevede vi, at hestene gik i bløde for slåmaskine eller hølæs. Det hændte også, at hele hølæsset væltede, fordi et hjul sank igennem. Tørvemosen var et helt kapitel for sig. I maj måned kom „bommermanden" (hvad dette ord betød, har jeg aldrig fået opklaret) helt ovre fra Ejsing med æltemaskine, pumpeværk, 2 russere samt mandskab for at lave 75000 stk. tørv. Noget senere gik vi så selv i gang med at „rejse" tørvene på højkant i uendelige rækker. Når de så en rum tid senere skønnedes tørre nok, skulle de „skrues": sættes op i små runde stakke på én meters højde – og så lidt senere igen køres hjem.

Hvert spand heste kunne trække 5 læs a 2000 stk. hjem på en lang arbejdsdag, og her blev vi børn så sat til at tømme „sættevognen" og stuve tørvene sammen helt op under taget – vi lignede negere hele den uge.

En lang arbejdsdag? Karlene tørnede ud kl. 5 om sommeren til staldtjeneste af enhver slags, så de kunne spænde for og køre ud kl. 6½. Kl. 9½ var der frokosthvil, kl. 12–1½ middag, ved 4–tiden atter en mellemmad, og kl. 7 var det fyraften. Dog sådan, at 1 af dem skulle hente hestene hjem fra græsmarken og fodre af inden kl. 10. Og så var præstegården nok det eneste sted, hvor man holdt fyraften så tidligt. Jeg mindes kun et par gange, hvor vi af frygt for truende regn kørte korn ind til kl. 10 med flagermuslygter hængt op i laden, men søndagen blev altid holdt hellig uden hensyn til vejrudsigterne, og far fik alligevel altid bjerget høsten lige så betids som andre i sognet.

Det var den gang, da det sneede om vinteren. Jeg mindes en flere-dages

snestorm – vist i 1909 – hvor landposten (som altid fik sin varme middagsmad hos os uden betaling) udeblev i hele 3 dage, men hvad gjorde det? Kælder, spisekammer såvel som tørvehus var jo i orden, og det blev det herligste kælkeføre i mange uger og højtlæsning, halmaspil og „Danmarks melodier" til de lange aftener.

Jeg vil nødig mistænkes for praleri, men det står for mig – og jeg har ved besøg i den gamle barndomsegn så sent som ved førnævnte Jens Peters begravelse på Sevel kirkegård i 1974 fået det bekræftet – at der stod respekt om Ryde præstegård. Dermed være ikke sagt, at far var den blændende prædikant frem for nabokollegerne, selvom der jævnligt kom folk i kirke fra nabosognene, eller at hans landbrug var særligt strålende. Men tjenesten udførtes, så mange endnu mindes begge præstefolkenes tid i taknemmelighed. Personligt har jeg mødt nogle af fars gamle konfirmander, som stadig tænker på de timer med glæde. Fars indsats i det danske landbrug? Ja, han mødte da regelmæssigt frem på dyrskuerne i Vinderup og hentede pæne præmier både for følhopper og ænder. Men på markederne optrådte far ikke. Jeg tror, han var klar over ikke at have prangerforstand, og derfor var det forkarlen, som blev sendt afsted. Engang agtede far at sælge et par kreaturer til en handelsmand og havde forinden rådspurgt en god ven og nabo, som mente, at 600 kr. ville være den rigtige pris. Imidlertid lykkedes det handelsmanden at trykke far til 590 og trak af med dyrene. Men ude på vejen mødte han sin skæbne: fars nabo kom tilfældigvis den vej og spurgte på god vestjysk vis om dyrenes pris og herkomst m. m. Hvad mere der blev sagt, var der ingen vidner på, men en uge senere kom der 10 kr. med posten „ til berigtigelse" af handelen.

Dengang var der jo både tid og hjertelag til at holde høstgilder, og en skøn dag i september – så var den nye rug og hvede også sået – spiste hele husstanden en festlig middag kl. 12 og kort efter kørte vi to store vogne ud i landskabet. Mørkesø, Stubbergård sø eller Hjerl hede var gerne mål for turen med bugnende madkurve, sodavand i store kasser (10 øre for 1 flaske) og kaffe i varmt indpakkede flasker.

Midt i de mørke vinterdage kom „kapitelstaxten", stiftøvrighedens opgørelse over kornpriserne, hvorefter tienden skulle udregnes. Så sad far i mange dage og regnede beløbet ud for hver enkelt ejendom, og jeg fik lov til at hjælpe. Og det var nogle barske regnerier. Kornpriserne

var altid skæve tal: 1 tønde rug: 8,57, byg: 7,83 osv. – og den enkelte ejendoms tiende var jo også nogle indviklede tal: 2 td. 7 skæpper 3 fjerdingkar og 1 album f. eks. Vi havde ikke regnemaskine, men blyant og papir – og det gik jo alligevel. Og så kom den store dag, da sognepræsten tog imod tiende. Fra morgen til sen aften var kaffekanden – den store – varm, og kæmpejulekager var bagt, en hel otting „Nicot melange" var købt hjem. De 25 piber, som altid hang på væggen til fri afbenyttelse, var rensede og skylet igennem. Mit arbejde bestod i at finde kvitteringerne frem efterhånden, som gæsterne kom, og så byde sukker og fløde rundt samt hente nye kopper. Jo, det var den helt store fest, når jeg, inden jeg blev sendt til sengs, kunne gøre kassen op til 800 kr. – det var svimlende tal! Og så nød man jo hygge-snakken, som de fleste gæster altid havde tid til. Den lovfæstede tiende, som afløstes efterhånden i de samme år, var jo en væsentlig del af præstens udkomme, men en anden del, som også var lovfæstet, men alligevel meget usikker, var højtidsofferet samt offeret ved bryllupper. Ved bryllup skulle hele følget ofre både til præst og degn, så det var spændende at se, hvor mange gæster, der var indbudt. Jeg mindes bryllupper med 50 køretøjer. Men som det lidt mere sikre kom højtidsofferet. I god tid før jul, påske og pinse sendte kirkebylærerne „offerseddel" med navn påskrevet ud til alle sognets husstande, og så skulle man aflevere disse på højtidsdagen i kirken, præstens på alteret og degnens i degnestolen. Hvor var det spændende om eftermiddagen at tælle op, men for præstefolkene var det jo ikke bare et spørgsmål om kontanter, men fuldt så meget de to spørgsmål: hvor har denne familie dog givet meget i dag, de må jo holde noget af os, eller hvorfor har denne mand givet så lidt? For ofringen var lovbefalet, men man kunne selv bestemme beløbet.

Efterhånden som vi voksede til – ja, søskendeflokken talte i alt 3 piger og 5 drenge, som alle lever endnu – fandt mine forældre ud af, at vi kunne få en grundigere skolegang ved hjælp af en privatlærerinde. Dette var ingenlunde en kritik af sognets skole. Alle lærerne var mine forældres gode venner (jeg var selv med til bryllup for de tos vedkommende). Far var jo født formand for skolekommissionen og ledede den Jeg mindes fem forskellige unge piger, som i kraft af en realeksamen førte os op til et passende plan i mellemskolen. Vi havde jo timer hver dag fra 8 til 12. Min storesøster klarede adgangen til realklassen i Vi-

borg i 1913. Lærerinden havde selvsagt familiær stilling, men skulle kun sørge for eftermiddagskaffen, som vi børn kun deltog i om søndagen.

Og midt i alle disse til tider travle, men også festlige hverdage, var mor jo det faste midtpunkt ikke blot for os otte, men hun forstod at samle trådene i sin på en gang myndige og kærlige hånd. Mor var født og opvokset i det gamle Christiania i en rummelig professorbolig bag ved universitetet og havde som ung færdedes i Norges hovedstad bortset fra et år på en diakonisseanstalt i Tyskland. Hendes barndomshjem var et midtpunkt ikke blot for videnskabelige kredse, men så sandelig også for de kirkelige. Morfar, som døde i 1900, var professor i kemi og var med til at stifte KFUM i Norge, og mors moster var diakonissestiftelsens leder indtil sin død i 1919, ligesom mors ældste søster var den første leder af den nye stiftelse i Bergen, samtidig med at mors broder var læge på stiftelsen. Uden tvivl har alt dette dannet et solidt grundlag, hvorpå det lykkedes mor at blive den gæstfrie og såre afholdte danske præstekone i nogle omgivelser, som i første omgang føltes noget fremmedartede.

Men de skønne barndomsdage svandt jo. I august 1913 begyndte jeg i Viborg gamle katedralskoles 3. mellem, og fik placeret mig i klassens øverste ende, mens lærerinden fortsatte derhjemme med de yngre søskende. Nu kunne jeg kun være hjemme i Vestjylland i ferierne. Og så kom fars forflyttelse: i januar 1915 overtog han embedet Stenmagle-Stenlille på Sjælland. Det betød, at min konfirmation, som var forberedt hos stiftsprovst Helweg-Larsen, måtte udsættes til efteråret, da jeg så havde klaret mellemskoleeksamen i Viborg og var begyndt i 1. gymnasieklasse på Sorø. Og dermed var min vestjyske barndom forbi. Men trods alle skønne oplevelser – travle tider i tjenesten på vidt forskellige steder i vort land mellem Skagen og Ejderen – gav disse små 13 år i Vestjylland ikke blot skønne minder, men stærke indtryk, som stadig betyder uhyre meget for mig og derfor aldrig kan viskes ud. Vi lærte at omgå og respektere vidt forskellige mennesker – vi lærte at læse og glædes både over Selma Lagerløf, Ingemann og Holberg. Jeg var ikke fyldt 10, før Kristelig dagblad og Holstebro Dagblad var min daglige læsning samt ugebladet „Klodshans" foruden „Julestjernen" og „Blæksprutten" i juleugen.

NIELS LYHNES LØNBORGGÅRD
– *af en vestjysk herregårdssaga.*

Af forf. Viggo Hedegaard Thomsen.

Vestjyllands herregårde når ikke i tal op på siden af østjyllands og øernes park- og skovomgivne storgårde. Men til gengæld syner de vestjyske herregårde ofte markante, ligesom mere storladne, når de dukker frem derude i viddernes, de store udsyns land.

Lønborggård hører til det herregårds-triumvirat, der sammen med Nørholm ved Varde og Nørre-Vosborg ved Ulfborg i så høj grad er præget af tilhørsforholdet til betydelige vandløb, alle med udspring i det jyske vandskel på vej mod Vesterhavet.

Terrænet ved Lønborggård er fladt og udsigten vid over de lave engarealer. Men den gamle bispegård har gennem tiderne ligget skærmet bag træer, der dæmmer op for og bryder den skarpe vind, der kastes ind over landet fra Ringkøbing fjord.

Lige fra Arilds tid har her ligget en storgård, der i middelalderen hørte under Ribe bispestol. Her holdtes lensmænd, ligesom også bisperne af og til tog ophold på stedet. Måske har denne gård med det så jysk klingende navn, Lønborggård, tjent som sommerresidens for den Ribebisp i lighed med Lynderupgård ved Hjarbæk vig, der benyttedes som sommerbolig for Viborg-bispen.

Ved reformationen inddroges den tidligere bispegård under kronen, der pantsatte den for lån til stor-spekulanten, rentemester Henr. Müller, der straks overdrog Lønborggård til en søn, amtmand Henr. Müller, efter hvis død i 1717 den gik til dennes søn, amtmand og etatsråd Selius Müller, der i 1750, kort før han døde, afhændede godset til the og porcelainshandler, kancelliråd Chr. Hansen, der i 1757 oprettede stamhuset Lønborggård. Efter stamhusets afløsning og en række borgerlige ejere, erhvervedes godset af A. G. Tranberg, Bækmark, 1841.

I, på et år nær, 100 år forblev denne vestjyske herregård i denne slægt, indtil den i 1939 afhændedes af godsejer Ernst Tranberg.

Allerede hos Pontoppidan i 1600-tallet læses: Lønborggård har en smuk bindingsværksbygning, hvor hos en smuk frugt- og lysthave er indrettet. . . ! Ejerne af Lønborggård havde indtil år 1800 store ind-

tægter ved fiskerettighederne i Skjern-åen. En laksegård, tilhørende Lønborggård, gir' I. P. Trap i anden udgave, 6. del af Traps Danmark, 1879, for nu snart 100 år siden, en skildring af Lønborg å (Skjernåen), som den kaldtes ude ved vestgrænsen af Skjern sogn. –„Skjern-åen anses for kongeriets vandrigeste flod! I dens løb, fra udspringet i den jyske højderyg, bærer den skiftende navn efter de mange tilløbsåer, den optager i sig i sit løb vest over den jydske halvø, for endelig i mange arme og i forening med Ganer-åen at falde ud i Ringkøbing fjords sydøstlige hjørne. Flodsengen var oprindelig en arm af fjorden. Men denne er gradvis tilgroet med et tæt plantevæv. Denne hængesæk er i tidens løb groet så tæt sammen, at de rige, omtrent 4000 tdr. ld. omfattende mærskenge er opstået. Fordelt i en utrolig mængde parceller, som ikke blot tilhører de nærmest tilgrænsende sognes beboere, men endog gårdejere i 2–3 miles afstand, – anses disse mærskenges udbytte af græs og hø med rette for en uudtømmelig kilde af velstand!" Såvidt I. P. Trap.

I lighed med adskillige andre danske herregårde øver Lønborggård også et vist indslag i litteraturen. I 1880 udgiver I. P. Jacobsen romanen „Niels Lyhne", der har titel efter værkets hovedperson, den unge Niels Lyhne, „Descendent af en i mange tider blomstrende familie på et af Vestjyllands herresæder". Således anfører én af forskerne af Thisteddigterens værker. For øvrigt skal digteren en julidag, på en botanisk udflugt i Vestjylland, under et besøg på Lønborggård på dette sted have fået inspirationen til rammen om sin helt. Her i den skønne herregårds have i det barske Vestjylland lader han Niels Lyhne opleve sine drengedrømme i tilbedende forelskelse i den dårende dejlige tante Adele. Og her mellem lange avlsgårdslænger og nede ved fjorden havde han og den faderløse slægtning, Erik, leget fantasifulde drengedrømmes virkelighed, indtil Niels atter blev alene, alene med arven, det grublende tungsind efter moderen. Hende digteren skildrer så henført smukt i romanens første linjer: „Hun havde Blidernes sorte strålende Øje med det fine snorlige Bryn". Og her lader digteren Niels opleve en stakket lykke med den yndige Vardepige, Gerda. Og langt borte herfra, nede i det sønderjyske land, i krigens tummel og larm, lader han ham endelig møde døden, „den vanskelige død", som Niels Lyhne altid selv kaldte livets slut.

Da godsejer Ernst Tranberg sidst på året 1939 havde afhændet denne slægtsejendom, var min far først i det nye år medvirkende ved overtagel-

sen på køberens vegne. Gennem far modtog jeg en indbydelse fra godsejerens til at gøre turen derud i Vestjyllands vinter med. – Det var én af de tre strenge fimbulsvintre. Og det var mærkbart hin februardag, vi begav os med tog vestpå. Fra stationsbyen skulle vi efter aftale slå følge med godsejerens sagfører i dennes bil. Langt i vest kunne vi se den Lønborggård omgivende have, eller rettere park. På tværs af furerne på de store flade marker var der før vinteren satte ind slæbt et vejspor, på god gammeldags vis flankeret med stokke med halmviske, der markerede, hvor der kunne færdes, hvis vejene langs grøftevolde og under levende hegn skulle fyge til i en snestorm. Og så drejede vi, en kende forfrosne, ind mellem Lønborggårds gæstfrit favnende sidelænger, op foran midterfløjens hoveddør. Jeg er ved at tro, at vi på sæt og vis havde noget nær som „Hørerne" i St. St. Blichers julenovelle, „Juleferierne" (1834) indl. „Snefog", da kanerne efter turen fra Randers holdt udenfor havestuedøren i stedet for hoveddøren på „Ulvedal" (d. s. s.) „Ulstrup" mellem Randers og Viborg. – Her stod nu godsejer Tranberg og forvalter Hansen, begge i blankpudsede ridestøvler (indendørs, og kun indendørs fodtøj), man skiftede til gummi- eller træskostøvler, når man færdedes udendørs.

„Skynd Dem nu at komme ind i varmen," ivrede godsejeren, „vi har ventet med middagen siden kl. 12!" Og slidsomt skred vi gennem den iskolde hall og videre gennem godsejerens „Comptoir", hvor man så sandelig heller ikke fik hedeslag. – Men inde i den store hyggelige gennemgående dagligstue hos husets frue, hvor vi samtidigt hilste på godsejerens bror, en hyggelig og underholdende herre, som også boede på Lønborggård – her var dejlig varme og hyggelig duft af brændende nåletræ og lagret bøgeklov. Her fyredes døgnet rundt i en mægtig på dette sted særdeles dekorativ porcelains-brændeovn. Og da der til Lønborggård hørte ca. 1000 tdr. ld. skov af alle slags effekter, var brændselet jo lige ved hånden. Her var det som selve stuevarmen med sin svagt „juleduftende" atmosfære ligesom bød et hjerteligt velkommen. Og velkomne det følte vi os. Jeg tror, man skal helt tilbage til fin de siecle for at genopleve en sådan fornemmelse af ligefrem gæstfrihed som i dette vestjyske herregårdsmiljø. Den elskelige fru Thora f. Hoppe og den stoute, til lejligheden vel nok lidt vemodige godsejer, har sidenhen stået for mig, som de sidste bærere af vestjysk herregårdskultur.

Efter en fortræffelig middag og dertil en rødvin, der kunne få os til at glemme den nu overståede kulde, begav far og forvalter Hansen sig på inspektion i avlsgården. Godsejeren undskyldte, at han ikke selv gik med. „Men jeg kommer til at græde, når jeg tænker på, at jeg har skilt mig af med mine kære køer, så jeg går ikke med i staldene."

Ung, som jeg endnu var, forstod jeg vel næppe det vemodige for denne aldrende godsejer, der aldeles ikke af nød, men barnløs havde måttet bekvemme sig til at skille sig af med den gård, han var født på og selv haft i eje siden 1904.

Sammen med mine værtsfolk tilbragte jeg ved kaffen den sildige eftermiddags, og cigarerne, en hyggelig skumringsstund. Og som eftermiddagen led, fandt godsejeren tilsyneladende en vis tilfredsstillelse ved at berette for mig om sine tidligste ungdomsår som ung landvæsenselev på kendte „elev-gårde". – Et af de endnu dengang kendte fotografialbum i blåt fløjl og med metalspænder viste morsomme billeder af den vordende ejer af Lønborggård i hine tiders noget aparte påklædning i grupper sammen med jævnaldrende „Frits Triddelfiz'er". – Senere hen på aftenen trakteredes der med solidt landligt smørrebrød, velbelagt med hjemmelavet pålæg på hjemmebagt rugbrød, lagerøl og skoldende varm the (spisestuen lå udenfor „varmeregionerne"!).

Da dagen jo var ligesom forrykket, brød man op ret snart efter. Far og jeg skulle overnatte på Lønborggård. Og dobbelt-gæsteværelset dør om dør med spisestuen var til vor stille glæde hyggeligt opvarmet. Efter at have ønsket godnat og derpå trukket os tilbage, blev der et øjeblik senere banket på fra spisestuen. Det var godsejerens bror, der gerne ville orientere mig om en lille detalje! På en værelsegang i spisestuens modsatte ende lidt henad en korridor, åbnede han døren til et diskret og probert toilet, et af de fra tiden før alle havde „træk og slip". – „Ja," sagde min vejviser, „det er jo kun en almindelig sk...-kasse, som det vel er lidt dristigt at kalde WC. Men min svigerinde har bedt mig gøre Dem bekendt med denne del af husets faciliteter!"

Jeg vågnede ved en let banken på fra spisestuen, og ind trådte på lydløse fjed en ung pige med en stor kande dampende varmt vand, som hun uden nogen støj anbragte på den ene af de to servanter. Derpå fortsatte hun lige så lydløst om til kakkelovnen og lagde brænde på. Og nu erindrer jeg at have hørt tidligere på morgenen, at der var blevet rum-

steret med kakkelovnen. Så havde denne morgenfé i den endnu kulsorte vintermorgen været inde uden at vække os med gløder, og nu ville hun så fyre på igen. Tænk, at have oplevet noget så „Sophus Bauditz-hyggeligt", som denne vintermorgen på en vestjysk herregård.

Inde i spisestuen havde det en stund klirret med kopper og service. Og da vi var stået op og havde gjort morgentoilette og kom derind, stod der et solidt morgenbord dækket, som var det til en tidlig frokost. Lammerullepølse. spegepølse, ost og marmelade og dertil friskbagt franskbrød og det hjemmebagte rugbrød, som vi havde sat smag på ved natmaden. Kaffen stod under varmehætte og var så varm, som var den lige kommet ind fra køkkenet. Herskabet så vi ikke noget til. Men da vi brød op og gik hver til sit den foregående aften, havde godsejerparret bedt os lade som vi var hjemme. Selv sov de længe om morgenen her ved vintertid.

I løbet af formiddagen havde far og forvalter Hansen fået afviklet de dagen i forvejen påbegyndte overtagelsesforretninger. Og efter den borgerlige middag gjorde far og jeg os rede til tilbagerejsen.

Natten havde bragt en del sne. Og selvom solen skinnede i den blændende hvidhed, ville forvalter Hansen dog ikke løbe nogen risiko for at køre fast i bilen, så i stedet holdt han for døren med kanen, forspændt materialkørselshestene, der af og til brugtes til kørsel efter og med gæster til Lønborggård. Nu var lejligheden der til at få dem rørte.

Under livlig bjældeklang gled kanen med os ned mellem sidefløjene. Og da vi drejede og tog retning mod den store indkørselsport mellem borggåren og avlsgården, stod vort gæstfrie værtspar endnu på øverste trappetrin og besvarede vor vinken.

Den følgende sommer genså jeg Lønborggård. Jeg gik en vending gennem den have, der ved mit første besøg helt var i snevinterens vold med tykke snepuder på thujas og cypressers flade udbredte grønne grene.

Nu, her i højsomren, var alt, hele haven, grøn og levende. – Den vældige græsplæne strakte sig, let skrånende, fra havetrappen og gik i ét med en parkagtig bevoksning i anlæggets fjerneste ende.

Jeg måtte atter ved udsynet over Lønborggårds have, nu ved sommer erindre mig Erik Pontoppidans ord fra „Den danske Atlas": „Lønborggård har en smuk Frugt og Lysthave . . ." –

Lønborggård! – selve navnet har en klang, en aura, som var det hentet ud af folkevisen. Tog man fantasien lidt i brug, kunne man godt fore-

stille sig stedet her ved de vidtstrakte Skjernå-enge ud til Ringkøbing fjord som skueplads for skelsættende begivenheder, løndomsfuldt gemt hen her til, hvor en vestjysk herregård sidenhen skulle fremstå næsten som et vartegn for det omgivende, flade og vidtstrakte land – nær det buldrende Vesterhav.

EN VINTERLÆRERS ERINDRINGER

Af fhv. amtsskolekonsulent Harald Nielsen, Starup.

Den 1. november 1924 blev jeg vinterlærer i Stadil hovedskole i Ringkøbing amt hos førstelærer Bork. Jeg skulle undervise mellemklassen i den 3-klassede skole og så undervise de store drenge i gymnastik. Man mærkede straks forældrenes medleven i skolearbejdet. Det var jo om vinteren, børnene skulle undervises, have boglig lærdom. Om sommeren skulle de store børn arbejde i mark, stald og lade. – Som skolekommissionsformand havde jeg Kaj Munk, der i 1924 var blevet ansat som sognepræst i Vedersø, og samme år blev han konstitueret som præst for Stadil sogn. Kaldet var her ledigt. I kirkeministeriet overvejede man at lægge de to et-sogns pastorater sammen. Dette var imidlertid ikke efter Kaj Munks hoved. Han var jo kaldet til Vedersø. Han inviterede folk fra kirkeministeriet derover og gennemkørte med dem de dårlige veje og anførte hvilke ulemper og store gener, der var forbundet med at køre på dem (efter sigende, at vejen til Helvede sikkert var bedre, for den var da nok brolagt). Pastoraterne blev ikke sammenlagt. – Som skolekommissionsformand var Kaj Munk uforlignelig. Han var meget interesseret i skolevæsenet, og specielt i den vestjyske ordning med den megen skolegang for de store børn om vinteren og lidt eller intet om sommeren. Det forekom ham at være ideelt. På vinteraftnerne samlede han forældrene til møder i skolen, hvor han talte eller læste op. Jeg glemmer aldrig hans oplæsning af Selma Lagerløf: Kejseren af Portugalien og H. C. Andersen: En historie fra klitterne. Han havde en sjælden evne som oplæser. Folk fyldte skolen aften efter aften og lyttede betaget til talen eller oplæsningen. Der lå en god portion pædagogik i måden, det hele blev fremført på, og forældrene delagtiggjorde senere deres børn i det, de havde hørt. Også i ungdomsforeningen og i missionshuset talte han. Han var forkynder for hele sognet. – Først og sidst skulle han høres i kirken. Hans prædikener, der altid var korte, kunne være betagende og gribende, og de havde bud til alle, et vidnesbyrd i dette ords egentligste forstand. Engang havde han averteret til aftengudstjeneste i Stadil kirke. Det var en hverdag. Kirken var stuvende fuld. Jeg tror, alle følte sig grebet, så da Kaj Munk efter prædikenen sagde: „Så går

vi alle til alters", så fulgte bogstavelig talt alle opfordringen. Tit var der i hans prædikener indlagt eksempler fra litteraturen.

Efter at have været vinterlærer i 1924/25 blev jeg i sommeren 1925 biskolelærer ved de to biskoler, Alrum og Stadilø, begge beliggende i sognet. Her gik alle børnene sammen fra 7-14 år. Dog kun én gang om ugen var de helt store børn med (Vestjysk ordning). Jeg boede på hovedskolen og cyklede skiftevis mellem de to skoler. – Denne sommer hører til en af mine lykkelige undervisningsperioder, og det skyldes ikke mindst de mange skolebesøg af Kaj Munk. Han kunne undertiden være i skolen en hel formiddag. I frikvartererne legede vi med børnene. Når folk så præstens bil, kom der gerne bud fra en af gårdene om at komme over og spise frokost. Den unge præst sugede til sig af det, der foregik i skolen og blandt befolkningen, og jeg tør sige, at hans åndsbårne personlighed gav min fremtidige undervisningsgerning perspektiv. Min vinterlærergerning i Stadil fortsatte det meste af vinteren 1925/26, indtil jeg blev indkaldt til militærtjeneste. Senere hen har jeg været på besøg i Vedersø præstegård flere gange. Kaj Munk var da blevet gift. Ved en sådan lejlighed blev jeg præsenteret for et børnemøblement med påmalede billeder fra H. C. Andersens eventyr. Jeg måtte så prøve på at gøre rede for, hvad billederne forestillede. Jeg tog fejl nogle gange, hvilket gav Kaj Munk lejlighed til med et lunt smil at sige: „Nå, lærer Nielsen kan nok ikke helt sine klassikkere." Ved en anden lejlighed gik vi tur i haven og samtalede om forskelligt. Samtalen faldt da også på Oxfordbevægelsen, som da var på sit højeste. På mit spørgsmål om, hvad han mente om Oxfordbevægelsen, sagde han: „Jeg vil dertil kun sige, man skal ikke spotte Gud." Jeg står i stor taknemlighedsgæld til digterpræsten.

Efter en kort tid som soldat blev jeg i efteråret 1926 vinterlærer i Tim stationsskole. Der var 150 ansøgere til stillingen, og jeg blev den heldige. Kunne sikkert takke Kaj Munk herfor. Han var nabopræst til pastor Gram i Tim, som han senere på den smukkeste måde har skildret i skitsen: En ganske almindelig folkekirkepræst. I Tim oplevede jeg samtidig med at være vinterlærer at skulle undervise en flok unge karle i en aftenskole, der skulle gøre det ud for en slags teknisk skole. Jeg underviste i dansk, regning og tegning. Før ansættelsen i Tim blev jeg kaldt til Skjern, hvor sognerådet fra Tim var samlet. Formanden, bagermes-

teren fra Tim, sagde: „Vi har bestemt os for Dem, men der er en betingelse, De skal påtage Dem at undervise de unge karle (lærlinge ved forskellige håndværk). Hertil sagde jeg selvfølgtlig ja. – Det var jo den gang, man måtte cykle land og rige rundt for at få en plads (et vikariat). Man måtte tit sammen med andre aspiranter sidde lang tid i sognerådsformandens venteværelse. Det tog tid at komme rundt til de forskellige medlemmer fra sogneråd og skolekommission, og tit kneb det med at finde dem. Engang spurgte jeg en vejmand om vej. Han vidste selvfølgelig god besked og havde jo været udsat for at vise andre vej. Han kiggede på mig og sagde så: „Æ do lærer?" Det måtte jeg indrømme. Så sagde han: „æ do kalifisiret?". Det mente jeg, jeg var. Så ønskede han mig til lykke, idet han vel så mente, at jeg fik stillingen. Her var tale om et vikariat.

Til sidst et par ord om den vestjyske ordning. Den var ikke nogen dårlig ordning. Den er passé nu, men den passede så udmærket i det i sin tid statiske bondesamfund. Min gode ven, den kendte skolemand, amtskolekonsulent Gotfred Petersen, Århus, var i flere henseender interesseret i den vestjyske ordning og har ret ofte opfordret mig til at skrive noget om denne. Det har jeg også gjort ved flere lejligheder og vil her igen anføre bl. a., hvad en gammel vestjysk protokol siger: „Tilsammen skulle forældrene kunne tage sig af børnenes behørige opdragelse og undervisning. Er præsten eller degnen nogenledes habile personer, eller i det mindste anvendelige subjekter, er det en skønne ting, men dem skulle forældrene ikke falde tilbage på. Have de ikke omsorg for deres husfolk og særdeles for deres børn, have de, som apostlene siger, fornægtet troen og er værre end de vantro." En indirekte begrundelse for den vestjyske skoleordning. Altså tyngdepunktet skal ligge i hjemmet. Mange af de vestjyske småkårshjem opfyldte dette krav. Det ansås for større skam at sende børnene i skole uden nogen kunnen end at sende dem afsted med huller på strømperne. „Om vinteren skal skolen have lov til at tage børnene helt og holdent, men om sommeren skal de frit og udelt kunne give sig kroppens og håndens arbejde i vold. Sommerfriheden skaber hos børnene et sådant overskud af friskhed, at de ved vinterens begyndelse møder med glubende appetit, og når de så med lyse sind og ubrugte kræfter går løs på tingene, kan de snart indhente dem, der året rundt sidder på skolebænk. Men når aprilsolen skinner,

får de uro og udve i kroppen for at komme ud i naturens nyfødte herlighed. Og derfor skal skolen rette sig efter naturens egen sunde anvisning." Den vestjyske vinterskole kaldte i vid udstrækning på forældrenes medvirken, ansvar og krafttilskud. Den var i grunden en forældreskole. Derfor var den trods sin ringe ydre skikkelse en livsmagt. Den vestjyske skoleordning sidestiller håndens og åndens virke. Den sørger for på en sund og simpel måde, at det legemlige arbejde kommer til sin ret. En gammel opdragelsessætning: En sund sjæl i et sundt legeme. Der er ingen skoleordning, der fører denne grundsætning så alvorligt og naturligt ud i livet, som den vestjyske.

Selvom den vestjyske skoleordning nu er passé, vil jeg slutte med at fremhæve en udtalelse fra 90-erne af en ung vinterlærer, senere skoleinspektør: „Der kom nu børnene morgen efte morgen, enkeltvis eller i smågrupper – mange fra hjem, der lå langt borte, nogle fra små husmandshjem, andre fra boelssteder eller hedegårde. Alle var de tidligt mærkede af livets alvor. De var vænnet til at gøre gavn derhjemme med de kræfter, de havde at sætte ind i den fælles kamp for tilværelsen. Derfor gik de i regelen pænt og adstadigt hen ad skolevejen og snakkede gammelklogt med hverandre. Men i frikvartererne udfoldede barnenatuens medfødte livlighed sig, og med den trangen til at tumle sig i leg. Da kunne der råbes og jubles og les så hjerteligt, at man slet ikke skulle tro, det var de samme børn, der langsomt og duknakkede var kommet gående i daglejermarch over heden." Hjemmene slog kreds om skolen. Ikke nok med, at man indskærpede børnene agtelse for skolens arbejde og respekt for den unge lærer – dette sidste kunne så vist i mange tilfælde gerne tiltrænges – men man hjalp efter tid og evne børnene derhjemme med at opfylde skolens krav. Mange vestjyske hjem var i vinteraftnerne som en lille privat skole, hvor forældre eller voksne søskende satte børnene i gang med læsning og regning. Og det var et almindeligt spørgsmål til børnene, inden de fik lov til at gå i seng: „Kan I nu jeres lektier?"

Sjælborg
(Alslev–Hostrup)

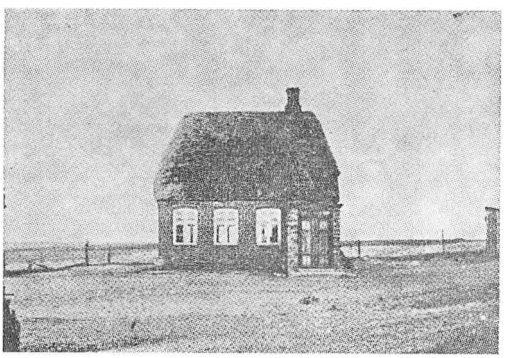

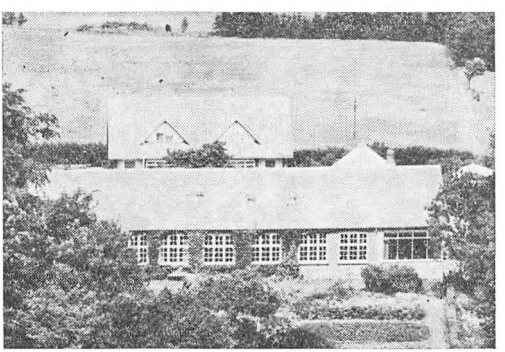

Slebsager (Fåborg sogn)

Hjerting
(Guldager sogn)

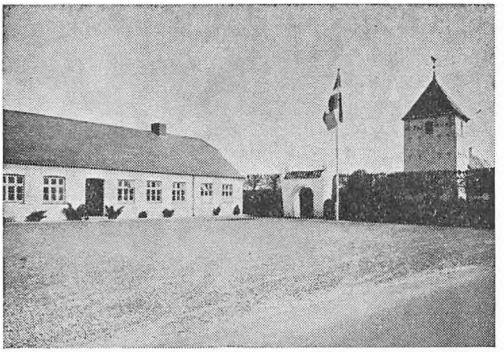

Hunderup

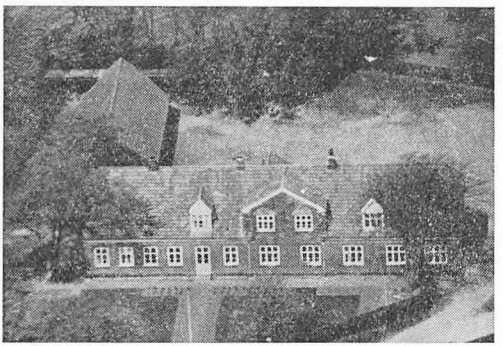

Janderup

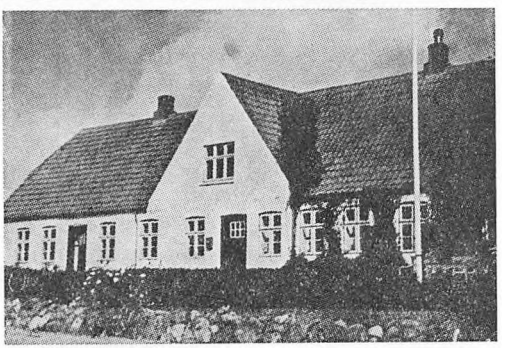

Tjæreborg

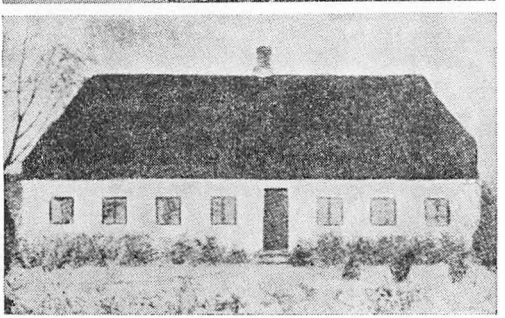

Starup
(Vester Starup sogn)

Vester Nebel

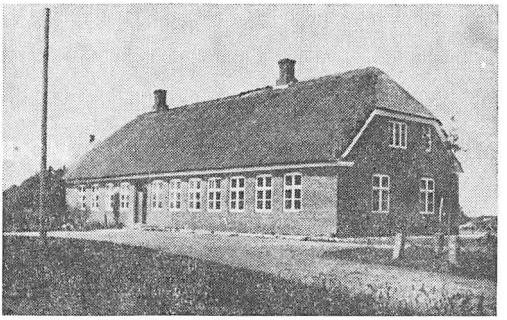

Vestkjær (Ølgod sogn)

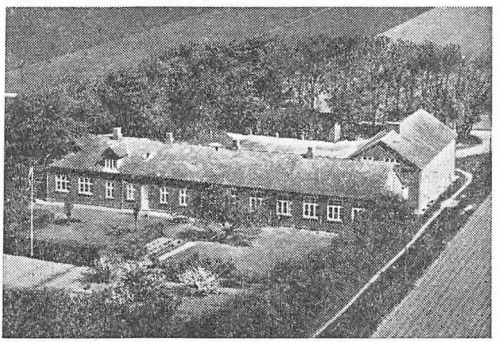

Tistrup

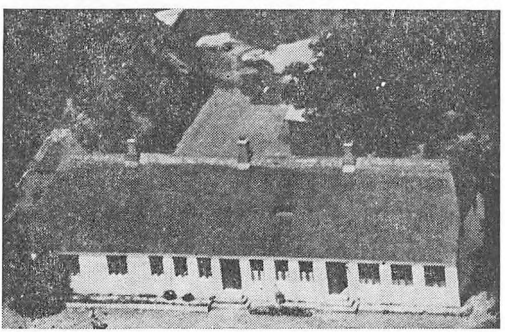

Vesterbæk (Øse sogn)

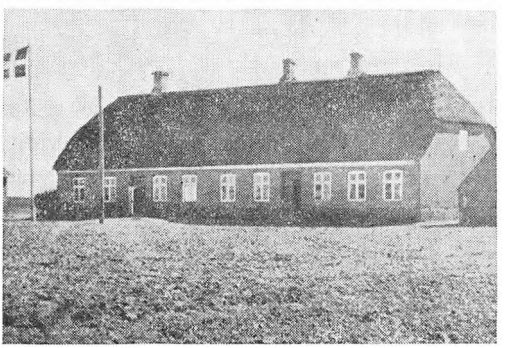

MINDER FRA SNEUM Å

Af Agnes Meyer, Tarp.

En Baan fraa æ Land haar saa rig en Verden
mæ' Erindringsindtryk fra Hverdagsfærden,
staar saa klaar for si' Blik, som det vaar i Goer,
naar en rend' ve' æ Kyer, o' en fløt æ Foer.
En fik tidle si' Pligter, o' dem sku' en følle,
ejsen vanket der Skænd, o en føld sig lidt sølle,
der vaar Pligter lidt træls, o' nove vaar gue,
en Daw saa' de noved, der vaar atter mi Hue.
„Ka' du li' tæl æ Ungkræ!" der vaar laang Vej o' rend,
(det vaar nemlig den Plet a kaldt „Verdens End".-
A stak tværs øver æ Fenn – forbi en Tejt Boget *)
o sikke det duftet, a Sommerfugl broget,
saa kom den styk, som a' vent' o' saa læng:
nu øver æ Kanal, o' nier øver æ Eng,
her ga' a mæ gue Ti' – i Frej vild a' go,
for ingenting saa dejlig som Sneum O.

Saa øver æ Vandkas' forsigtig maa go,
for de saa' derhjem': „Plump eet i æ O',
hvis do sier mod æ Strøm, do begynder o' sejl,
o do maa pas' o, at di Fud eet ska' fejl!"
– Omsider a' havned ved „Verdens End",
a' told' alle Høvder, slet ingen vaar rend,
de dovnt tøgget Drøv, djer Mav' slow en Bul'.
Ve' æ Dig hist op haad æ Ræv si' Hul.
A saav eet Mikkel, deet vidst a' tilfuld',
nej igen mod æ Eng, der vaar øversøj med Guld,
æ Engblommer duftet, saa det ku forslo'
de fik Næring og Vanding fra Sneum O.

---

*) *Til oplysning: stykke med boghvede.*

Der gik a saa varsomt for hver skridt a' gik,
for sikker en rigdom si' Baanywn fik,
saa uberørt dejligt – ku' eet si sig mæt,
æ Dog' det blinket i æ Edderkops Net,
langs æ Render der nikket æ Kabelejer
i Farvesammensætning med Forglemmigejer.
Nej, sie! der staar jo en Vibefedt,
saa beskeden, saa sød, som een aller haar sjet,
o' her er en Plet med Orkideer,
(desværre vi nu aller den Gøgeurt sier),
dengaang vaar der manne, saant Hjertegrejs smaa
med Gøgeurt kranset de Sneum O.

I æ vandkant a' støj o' plukket nover „Pæk",
han goer der saa flot, som vaar saa sejler væk.
Faavel, lille baad, ad æ Strøm i Trav
ka' du helsen derud ve æ Vesterhav!
Manne sangfugl' dernier en Sang mæ saa gav,
det vaar slet eet de samm', som hjem i vor Hav',
der vaar Rørsanger, Sivsanger, herligt Smaakravl,
i æ Forsommer haar de' forfærdelig travl,
æ „Skronnehaas" **) ga en Salut for si Maag,
højt op i æ Luft fløw en jenle Kraag.
A' vild' nyd hver Minut, for det vaar kun en Ug',
saa sku Hjølle o' Slaamaskiner i Brug,
ino vaar her Frej i mi Blomsterverden,
saa pludselig Omslav til Højbergningsfærden.

Saa segner hver Blomst, o det gjør mæ lidt kyw,
manne bitte, smaa Frøer kommer av' mæ æ Lyw;
men tæt o æ Maskin spanker Storkefar,
til o' haps hver Frø' haar æ Næb' han klar,
a' lavet en Baad, som han hel' tam,

**) *En Bekkasin.*

godt, han tar hver Frø, der vaar klippet til Skam',
a' ku slet eet tæl', saa rask ku' han slug';
men derhjem i æ Re' vaar der haardt for dem Brug,
der vaar fir smaa derhjem' o' æ' End o' æ' Laa',
saa gylpet han op, – o' de ku' træk fraa.
– – Ogsaa vi haad Forsyning, en Bid Mad ku vi fo',
æ „Skæggemand" i Skøg støj i Sneeum O!

No' æ Aar' de æ gavn' mæ æ Udviklingslov,
æ O' reguleret – æ Eng under Plov,
vi maa følle æ Rytme – moderne Tids Krav;
men di Charme, – di Ynde?? – di Bugtningers Slav??
staar saa klaar for si Blik, som en Bellet kan sto',
da du vaar som du vaar' – o, Sneum O'.

DE GODE GAMLE DAGE – VAR DE NU SÅ GODE?

Af Peder Ringgård, Armvanggård, Varde.

Efter gentagne opfordringer vil jeg som enoghalvfemsårig prøve at meddele lidt om hvad min nærmeste familie har fortalt og jeg selv oplevet om gamle tider, og som bonde bliver det om dette erhvervs vilkår og forhold, der både den gang som nu på mange måder er forskellig fra andre erhvervs.

Mine bedsteforældre kunne huske og fortalte lidt om hvordan tiderne var efter statsbankerotten i 1813, da de var børn. Folk var så fattige og levede så nøjsomt. Man fortalte, at hvis et barn tabte et stykke brød på gulvet under måltidet, måtte de kysse det, når de samlede det op, inden de spiste det. Mange måtte forlade ejndommen, fordi de ikke kunne klare afgifterne, og de gik rundt som tiggere. Derved opstod mange ødegårde. De dårlige tider varede til op i trediverne, hvor det var at dalerne først gik i pari.

Derefter gik det vist jævnt frem med småt stigende kornpriser, der den gang egentlig var bestemmende for rentabiliteten i landbruget, kun afbrudt af krigsårene 1848–50 og 1864, stigende igen under krigen mellem Tyskland og Østrig 1866, men dog særlig under den fransk–tyske krig 1870, hvor specielt hestepriserne røg op – sammenlign med den første verdenskrig. Den jydske stud var stadig gået sønderud til Husum og Hamborg til forholdsvis gode priser.

De, der afstod ejendomme sidst i halvfjerdserne og først i firserne, var derfor efter deres tids forhold blevet velstående, men så kom omslaget, efter hvad det efterfølgende slægtled fortalte, egentlig ret pludseligt. Det syntes som der var blevet overskud af korn; det strømmede ind fra de store kornproducerende lande. De gamle fortalte, at man kunne købe østersøisk rug, som de kaldte det, for 2 øre pundet; så var det slut med kornsalg. Dette berørte vel mest Østdanmark, men mellem Skagen og Ribe findes dog flere egne med gode kornjorder.

Nu skete der egentlig i kort tid den omlægning fra korn til animalsk produktion, som den tids bønder gennemførte uden konsulent og næsten uden anden teoretisk hjælp. De må egentlig i midten af forrige århundrede have haft nogle dygtige lærere, i alt fald gode igangsættere, for

det var jo dem, der den gang gik i skole, som foretog denne omlægning. En del havde været på højskole; kun ganske få på landbrugsskole – en bedrift, synes jeg, der aldrig har fået den anerkendelse, den burde. En ulykke kommer jo sjældent alene, for snart faldt priserne også for den animalske produktion, så bønderne stod nu ind i en næsten tyveårig krise.

Vel begyndte man med dræning, mergling og lidt brug af kunstgødning, som betød at både kornproduktionen og den dyriske produktion steg. Men en følge var dog, at priserne på landbrugsejendomme faldt med en trediedel til indtil halvdelen. Mine nu næsten halvfemsårige bedsteforældre mente dog ikke det kunne sammenlignes med tiderne efter statsbankerotten. Hjælpen fra det offentlige var denne gang større end først i århundredet, dog efterlades der også dennegang en del ødegårde.

Man kan vel kalde denne tid og vel flere generationer tilbage for en naturalie samfundstid. Der handledes med vare for vare. Skulle man en gang imellem til købstaden, blev der for manges vedkommende ført nogle sække korn med som betaling for de forskellige varer, der skulle med hjem, eller muligvis et fårelår eller et stykke af en gris. Gav det så lidt overskud, gik det til manufakturhandleren efter tøj, som hjemme skulle sys enten af skrædderen eller sypigen, der gik rundt og syede for beboerne.

Foruden med det materielle skete der også fremskridt på det kulturelle område. Højskoler oprettedes, den første i Rødding allerede i 1844, samt landbrugsskoler, hvoraf den første egentlig folkelige, Lyngby, begyndte 1867 og Tune 1871. Der kom friskoler, forsamlingshuse byggedes, og de blev fyldte til møder, gymnastik, husflid, større fester og dans, som før holdtes i bøndernes storstuer, og den gang kunne folk synge ikke blot til møder, men, som Mads Hansen skriver i en sang, både bag ploven og under leens klang. Det lader næsten som om den folkelige sang er ved at forstumme. En traktor egner sig heller ikke til at synge på.

Der fortaltes i min barndom, at de ældre præster og de gamle banevogne mødtes i Fredericia. Præsterne rejste til de vel den gang bedre lønnede embeder på Øerne og de gamle banevogne kom til Vestjylland. Vi fik så til gengæld de overvejende grundtvigsk påvirkede unge præster her over, en udveksling, der vel var sket længe før banerne kom. Dette var nok

ikke uden indflydelse på, at procentvis kom de fleste af eleverne på højskolerne fra Vestjylland, samt at den første brugsforening oprettedes i Thisted 1866, det første slagteri i Holstebro 1877, samt kort efter slagteriet i Varde. Disse blev ganske vist sat i gang på privat initiativ, men blandt en interesseret befolkning. Det første andelsmejeri kom i Hjedding 1882.

November hedder ikke for intet også slagtemåned. Da blev fårene og kalvene alt efter landbrugets størrelse slagtede, hvad besørgedes, hvis hun ville regnes for dygtig, af konen selv. Grisen, der var større end de der slagtes hjemme i dag, overlades til slagteren. Derefter blev det nedsaltet og siden en del af det hængt op til røgning i skorstenen, der den gang var bredere end nu, over køkkenet, hvor der på loftet var en jernkrog og inden i skorstenen et par tværpinde, hvorpå kødet blev hængt. Fra køkkenet fyredes også i bilæggerovnen, der i regelen stod i sovekammeret, som i almindelighed var så stort, at der kunne stå et bord, hvor få nære slægtninge og naboer kunne nyde et stykke mad og en kop kaffe. Af talgen efter slagtningen blev der så støbt lys i forskellige størrelser. Det var egentlig en meget dårlig belysning, man havde i disse tællelys inden petroleumslamperne kom; de første som hængelamper. Der kunne jo også købes vokslys. Tranlamper brugtes der en del af. Dem stiftede vi bekendtskab med under første verdenskrig.

Var de økonomiske forhold dårlige for bønderne i denne periode, var det dog ringere for de helt små brug og arbejdsmændene; 50 øre i dagløn kan jeg nu ikke huske, måske en tid en krone, men så kunne de de fleste steder tage en spand med til mælk og efter bagningen et brød med hjem.

I næsten alle ejendomme på landet var der en muret bageovn, hvor der bagtes både rug- og sigtebrød, ligesom der bryggedes øl de fleste steder.

De mindre brug, der ingen heste havde, brugte somme steder køerne som trækkraft, men i almindelighed hjalp de større med forårs- og efterårsarbejdet. Enten fik manden selv et spand og redskaber med hjem og gjorde så lidt arbejde til gengæld, eller vi unge udførte arbejdet en søndag formiddag for dem.

Det har egentlig altid været slidsomt at være bonde, mest vel for kvinderne. Foruden madlavning, bagning, brygning, renholdning af hu-

set og eventuelt børnepasning, havde de malkningen. En karl følte det førhen under sin værdighed at skulle malke. Tillige hjælp i hø- og kornhøst. I den daglige husholdning brugtes også førhen meget mere grynspiser end nu, men grød 3 gange daglig var vel rigelig, dog måske sundere end 3 gange daglig kaffe, som nogle får nu. Byggrynsgrød som sidste måltid om aftenen, da kogt til kold mælk. Om morgenen den kolde grød fra om aftenen om vinteren til kogt mælk. Mindst én gang om ugen også grød til middag, som afveksling til tider boghvede- eller risengrød. Så var der et smørhul, som alle dyppede i. En anden dag vælling, øllebrød, sødsuppe, ærter eller hvidkålssuppe kogt på det saltede kød.

Til søbemaden brugtes først træskeer, hvad jeg dog ikke har været med til, men hornskeer, der havde forskellige kulører, så hver havde sin ske, der efter brugen sammen med kniv og gaffel efter en nødtørstig aftørring kom ned i bordskuffen.

Den anden ret bestod af det røgede eller saltede kød, som kunne være over et år gammelt, pandekager eller æbleskiver. De fleste havde høns, så imellem kunne der fås hønsekødssuppe. I fjordegnene blev også købt en del fisk: torsk, rødspætter og sild – de sidste saltede til tider, der om morgenen spistes inden grøden. Til dem brugtes et spækkebrædt, som også mange steder blev brugt til de andre måltider, i stedet for tallerkener. (Der var ikke så mange saucer som i dag.)

Om sommeren, hvor arbejdstiden var længere, spistes mellemmad både formiddag og eftermiddag med pålæg af kød eller ost (før mejerierne: hjemmelavet), og hvortil der blev drukket øl af et fælleskrus, der havde sin plads i bænkekrogen til fælles afbenyttelse ligesom søbemaden spistes af fælles fad. Klokken 1½ fik man kaffe med et stykke brunt sukker til.

Om foråret var der brygget en tønde særlig stærkt øl, som gemtes til brug ved det strenge høstarbejde. Var der dem, som syntes det ikke var stærkt nok, kunne der kommes en pind i.

Efter endt dagsgerning samledes alle om vinteren i dagligstuen, kvinderne med deres forskellige håndarbejder, karlene i regelen beskæftiget med forskelligt husflidsarbejde og børnene med deres lektier.

Var manden en god fortæller, hvad mange dengang var, sad han og fortalte, hvad han selv havde oplevet og hvad hans fader i sin tid havde

fortalt, derved bevaredes meget historisk stof, som heldigvis blev nedskrevet af interesserede, blandt andre Evald Tang Christensen, inden de gik i glemmebogen. Ved andre lejligheder læste han op af en bog eller dagens avis.

Med et noget forslidt udtryk kan man sige, at det er som om man dengang kom hinanden mere ved end i dag. Naboerne besøgte tiere hinanden, de ældre om dagen, de unge tit fra flere ejendomme om aftenen, hvor timerne gik med forskellige sang- og pantelege, som de unge i vore dage slet ikke kunne tænke sig at bruge, men vi morede os fortræffeligt.

Det var i almindelighed en sparsommelig og tilfreds befolkning i det jævnere lag både i by og på land, der trods de dårlige økonomiske forhold levede i sidste del af forrige århundrede. De forstod at sætte tæring efter næring, hvad tiden nu måske kunne have grund til at lære lidt af.

MIN DRENGETID I OXBY FRA CA. 1918–1930

Af Clemen Sigurd Juulsen.

Jeg vil prøve at fortælle lidt om livet, som det var i min drengetid i Oxby fra ca. 1918-1930.

Jeg er født i Esbjerg den 6. september 1913. Min far og mor boede på det tidspunkt i Esbjerg. Min far tjente i det tyske Sønderjylland fra før år 1900 og til omkring 1912, hvor vi flyttede til Esbjerg. Grunden til dette „udenlandsophold" var, at der på dette tidspunkt var større penge at tjene ved at være sønderjyde.

Min far og mor var begge fra Oxby og Blåvand. Et år eller to efter at vi var flyttet til Esbjerg, fik mine forældre tilbudt og købte en lille ejendom i Nørre Oxby lige øst for Oxby gl. mølle, som nu også er væk. Det gamle er der jo ikke rigtigt brug for mere. Der var på ejendommen, som mine forældre overtog, en gammel mand, som havde haft ejendommen og som følge deraf skulle have sin aftægt så længe, han levede. Han levede dog kun et år eller to endnu. Aftægtsfolk på de små tørre ejendomme kunne jo ellers nok være en ret stor belastning, især når aftægten strakte sig over en del år. Jeg skal ikke komme nærmere ind på aftægt og vilkår m. v., fordi der om dette emne er skrevet meget og udførligt af vore dygtige egnshistorikere: Salomon Frifeldt og Tobiassen Kragelund m. fl.

Der er i tidens løb også skrevet en del om livet i gamle dage i Blåvand, Oxby og Ho, bl. a. af lærer H. K. Kristensen, før Lunde, nu Varde. Han er vel nok en af vor egns betydeligste historikere. Hans bog: „Gamle sydvestjyske fikerlejer", en bog som har den allerstørste interesse for alle kystboere og fortjener at læses, er et kæmpeværk, som strækker sig fra tiden før 1634, hvor vi havde den store stormflod, der ødelagde de mange kirkesogne ved Husum og bl. a. også fiskerlejet „Sønderside" ud for Ho, hvorfra der dengang fandt et stort kystfiskeri sted.

Der blev vel nok igen fisket fra Sønderside, men ikke i det omfang som før. I dag er det vel næppe muligt at sige, hvor det gamle Sønderside præcis har ligget, idet halvøen Skallingen har forandret karakter gennem århundreder, og nu ser det jo ud til at denne halvø endnu engang går sin undergang i møde, fordi strømmen ud igennem Dybet æder sig

vej nordover, og det går stærkt. Strømmen har taget mange, mange meter trods høfdebygning fra omkring 1930 og til nu.

Det, jeg egentlig ville forsøge at fortælle lidt om, var hvordan min barndom indtil min konfirmation formede sig og lidt om vore nærmeste naboer.

Fra min allerførste tid, som jo var under første verdenskrig, mindes jeg særlig zeppelinerne, som kom langs med kysten, og som altid var spændende at se på. En anden ting, som gjorde indtryk, var når min far var på strandvagt. Det var jo næsten altid i storm; måske har det også været min mors uro. Sådanne nætter, hvor min far var ude i storm og alskens vejr, hørtes ikke sjældent forfærdelige store drøn, når de store hornminer gik ind på kysten og sprængtes.

Min far var ved redningsvæsenet i ca. 35 år, og selv om fortjenesten ikke var så stor, var det en god hjælp på en lille ejendom den gang. Jeg husker, at først i tyverne hvor vi havde de meget tørre somre, og hvor vi dårligt avlede så meget, som vi såede, da måtte vi slå lyng til kreaturerne i vintertiden, som et tilskud til foderet, således at kreaturerne kunne holde sig i live til foråret. Jeg husker også den store stormflod i eftersommeren 1923, hvor vandet gik gennem diget ved Benknolde og lagde et tykt lag sand imellem Grønningen og Skallingen, og hvor en mængde både får og kreaturer druknede, hvilket var et stort tab for mange. Vi havde en ko gående på det, vi kaldte Grønningen. Den blev jeg sendt ned for at se til om aftenen. Da jeg kom derned, stod den i vand, så jeg måtte have den lukket ud af fennen og op på det tørre. Senere, da jeg var kommet hjem, var der kommet bud fra Oxby gl. kirke, hvor den mand boede, som havde opsyn med dyrene i engene nede under Tavlbjerg. Vi skulle komme og hjælpe med at drive kreaturerne op, for de var ved at drukne. Min far og jeg måtte så afsted der ned, og det lykkedes at få dem alle reddet. Samme aften og nat blev mine to fætre fra Broeng overrasket af vandet og måtte kravle op i vandmøllen for at redde livet. De sad der i halvandet døgn, da det var umuligt med båd at komme ud til dem på grund af pæle og pigtråd.

Ja, bjergning af hø var jo dengang også en af de oplevelser, man aldrig glemmer. Når vi skulle slå græs i engen, så havde vi altid en mand med. Vi kørte gerne afsted hen ad eftermiddagen, og så snart vi var kommet der ned, begyndte min far og den anden mand at slå

den øverste ende af engen og fortsatte med det, indtil det blev mørkt. Først da kunne vi tænke på at spise, og det var meget rart, for der var altid noget særlig godt i madtejnen. Efter spisningen samlede vi noget af græsset sammen ved siden af vognen og sov her nogle få timer. Så snart det var lyst skulle høleen „kåes", d. v. s. skærpes, det skulle være i orden, da det var en hård tørn med håndkraft at skulle slå græsset. Overalt blev der slået græs. Hen på eftermiddagen når vi var færdige med at slå, så havde jeg „vendt" det, der var slået dagen i forvejen, og det var normalt allerede så tørt, at vi kunne rive et læs sammen og tage med hjem samme dag, så henimod aften kunne man tit se ikke så få vogne, højtlæssede med hø, køre efter hinanden ud af engene og hjemad.

Dengang var der liv og glade dage ved høbjergningen, men efterhånden blev det jo med slåmaskine og hørive, og samtidig var det ligesom sket med den muntre tid under dette arbejde. Jeg må her forklare, at det var sådan, at alt høet skulle være bjerget til en bestemt dato, for at alle kreaturer kunne komme i engen samtidig, hvor de så gik til efteråret, hvis ikke, der satte en storm ind, som i 1923.

Engparcellerne var gerne indhegnet med en 6-8-10 parceller, som så blev græsset i fællesskab med en opsynsmand, som før omtalt, til at holde øje med dyrene. – Det var lidt om høbjergningen i min drengetid, en tid, jeg aldrig glemmer, en tid som aldrig kommer igen.

Jeg gik jo selvfølgelig også i skole i Oxby gl. skole, hvor der kun var to skolestuer. Den lille skole og den store skole, som vi kaldte det, idet der i den lille skole var en lærerinde, og i den store skole underviste en lærer Olsen. I de tre sidste år af skoletiden gik eleverne i ældste klasse kun i skole i vintertiden fra 9–4 hver dag. Nogen var så dygtige, at de kunne komme i ældste klasse et år før tiden og fik på den måde så fire år i ældste klasse, hvilket bevirkede, at så havde deres hjem gavn af dem i sommertiden i fire år, idet ældste klasse, som foran nævnt, aldrig gik i skole om sommeren.

Den eneste kontakt med skolen vi havde om sommeren var skoleudflugten. Den første gang, jeg var med, var til Fanø. Far kørte gerne sammen med flere andre i hestevogn med os elever de 12-14 km til Oxbøl. Herfra gik det så med tog af allerældste type videre. Der var trinbrædt uden på siden af vognenne, hvor portøren gik fra kupe til kupe; der var ingen gennemgang i vognene, og det føltes som om hjulene var

ottekantede. Men det var noget af en oplevelse, at komme så langt hjemmefra alene. Jeg husker, at jeg på den tur til Fanø havde 5 øre med. Penge var der ikke mange af dengang. Jeg husker også, at da jeg kom hjem og fortalte, at der var nogen, der havde 25 øre, ja så galt 50 øre og en 1-krone med, hørte jeg min mor sige til min far: „Ja, Clemen skulle vist også have haft en 25-øre med." Det var jo nok ikke meningen, at jeg skulle have hørt dette, men på det tidspunkt var det jo sådan, at man kunne købe en hel pose „Kongen af Danmark" for kun 2 øre.

Under første verdenskrig var vi ganske vist ikke besat af fremmede magter, men manglen på mange ting var alligevel stor. Margarine fik vi farveløs i store bøtter. Man købte så smørfarve, der blev æltet i margarinen, hvorved den kom næsten til at ligne smør. Sådan kunne man blive ved, men lad det nu være godt for denne gang. Der kunne skrives meget, meget om tiden for blot 50 år siden.

Ho, Oxby, Blåvand og Vejers er vel nok de af Vestersognene, der i tidens løb har forandret sig mest og i dag nærmest til det ukendelige i forhold til fortiden.

CARIT ETLAR – DEN JYDSKE VESTKYSTS ROMANTIKER

Af. forf. Viggo Hedegaard Thomsen.

Carl Emtaris! Med dette udråb hilstes han derude på den dystre jyske hedeflade af sine venner, de brunlødede tatere, skøjere eller sigøjnere, hvad man nu valgte at kalde dem, disse omstrejfere med deres enkle usammensatte livsform og indstilling til en verden, der ligesom ikke brød sig om dem. Det var det rotvælske udtryk af taternes „kjæltringe–latin", der dækkede deres hengivenhed og beundring for ham: Carl, fortælleren.

Og en fortæller var han, både for den jyske hedes uroligt omflakkende primitive børn, – som for hele sit folk. Kendingsnavnet blandt natmandsfolket går så påfaldende i ét med digternavnet, Carit Etlar, at det ligefrem stiller hans kristennavn i skygge.

Carl Johan Brosbøll fødtes i Fredericia, 1816. Og allerede i drengeårene levede han i en fantasiens verden, og lyttede spændt til den hjemlige gårdskarl, Søren Tiufkjærs krøniker om overnaturlige tildragelser. Men også virkeligheden tilførte hans fantasi næring, idet han tidligt fik lov at følge faderen, købmand og handelskommissionær i Fredericia, på dennes forretningsrejser i det jyske land, over de milevide heder. Ja, stundom gik rejsen helt ud til Vesterhavet, hvor faderen handlede i udstederne hos den vestjyske fiskerbefolkning og med klittens bønder..

Det er utvivlsomt disse drengeårenes rejser, der skabte tanker og syner i den vordende digters fantasi, til skabelse af hans uforlignelige småromaner og fortællinger.

Ynglingen, Carl Brosbøll fik under sin opvækst en sådan smag på dette frie ubundne naturliv, at han ganske afviste faderens ønske og forslag, at gå handelsvejen, som han selv. Et forsøg på at finde sig til rette som kontorassistent på amtskontoret i nabobyen, Vejle, slog slet ikke an. Og efter et brud med familien, nærmest flygter han til hovedstaden. Trods en meget uregelmæssig tilværelse i det fremmede, slår han dog igennem med vesterhavsromanen: „Smuglerens søn" (1839). – Efter denne vellykkede start på den litterære løbebane tager han ret hurtigt studentereksamen, vinder universitetets guldmedaille for en

litterær afhandling, og ansættes endelig i 1853 som inspektør ved det kgl. biblioteks udlån.

Bortset fra den årlige rejse til øen Korsika, der også ytrer sig i hans digtning, var hans liv ikke rigt på ydre begivenheder. Han levede stille og roligt for sin biblioteksgerning – og så, naturligvis, forfatterskabet.

Uden i mindste måde at anfægte den fremtrædende plads de historiske romaner, „Gjøngehøvdingen" (1853) og fortsættelsen „Dronningens Vagtmester" (1855), indtager i Carit Etlars digteriske produktion forud for eller iblandt en række fascinerende historiske romaner, der endnu i dag læses med næsten lige stor begejstring af gammel som ung, så kunne der dog være en vis berettigelse i at anføre, at denne strålende fortæller også har skrevet noveller og småromaner fra andre på hans tid endnu ret upåagtede miljøer.

Men overalt i forfatterskabet – de store historiske romaner, som den gruppe af kortere, novellistiske historier, dem digteren selv betegner som „mine kjæreste fortællinger" – smelter historien og menneskeskildringen sammen til den fuldkomne enhed, den der netop betegner sand novellekunst. – Hans menneskeskildringer, hedens tatere, vestkystens klitbønder og stoute vesterhavsfiskere er herligt usammensatte og skildret i store djærve linjer, netop som den vordende digter i drengeårene havde oplevet dem på rejserne med faderen.

Bortset fra digteren St. St. Blicher havde næppe nogen anden dansk digter før Carit Etlar så indgående skildret det vestjyske land, den brune udstrakte hede og de marehalmbevoksede klitrækker langs det brølende Vesterhav. – Ej heller har vist nogen digter før ham henlagt deres fortællinger med de forholdsvis fåtallige vestjyske herregårde som kulisse. Han viser os, hvad der på hans tid var igen af Knud Gyldenstjernes Thim nær Stadil fjord, og herregården Rindum, der nu ganske er forsvundet, op i købstaden Ringkøbing.

Helt ejendommeligt er det at læse hans skildring af herregården Åberg nær det Vedersø (Vædersø, skriver digteren), der i vore dage skriver Kaj-Munk-historie. Meget omstændeligt sætter han sig for at skildre denne vestjyske herregårdshaves yppighed her i dette forblæste træløse land. Dens hvidkalkede billedstøtter, der viser sig at være gallionsfigurer fra skibe, der var strandede nær herregården. Også hækken med de „dårende hvide roser", der omgir' bede med køkken-

urter, „det nyttige forbunden med det skønne!" tilføjer digteren næsten anerkendende. „Således", fortsætter Carit Etlar, „var Åberg og dens omgivelser dengang. Fred og velsignelse lå udbredt over stedet, en mildere vind, en varmere luft syntes at ånde inden for disse mure! – Nu, så længe efter skjuler græsset haven, de hvidtede billedstøtter har ormene fortæret, tomt, øde og uhyggeligt rundt omkring. Før lød her munter sang fra havens fugle. Nu høres kun spurvene fra husets tagskæg!" – Digteren må have genset stedet årtier efter, at han skildrede rokokoidyllen, hyrdescenerne mellem den russiske fyrstinde og den ridderlige løjtnant Gordon i de romantiske hassel-alléer – set også omgivelsernes forkrænkelighed.

Men over den sublime kærlighedsskildring anes en aura, en atmosfære af smuglerromantik, et pust af Vesterhavets saltfriske ånde i fællig med det rædderlige syn i blæstfyldte efterårsnætter af „ligskaren", de mørke formummede søens mænd, vaklende med den store sorte ligkiste på skuldrene op ad klitternes uvejsomme, sandede stier til akkompagnement af blæstens hvislen gennem sandets trodsige stive marehalm, deres tunge vej op mod en forblæst vestkyst-kirkegård.

Dumpe hovslag havde lydt i klittens sand af ridende toldbetjente i deres bestandige kamp mod søens dristige smuglere. Skud i natteødet og mørket, råb og forbandelser. Og endelig når ro var faldet over alt dette grumme og ulykkessvangre lød kun brokfuglenes og hjejlens vemodige fløjten.

Så langt tilbage som i tyverne, endnu før lydfilmens tid, erindrer jeg en filmatisering af én af Carit Etlars vesterhavsromaner. Jeg tror, det var „Madselune", filmet derude i det gamle smuglerland nær Ringkøbing. Scenebillederne skiftede fra aftenøde gader i en lille vestjysk provinsby til enkelte oplyste vinduer. I sløret belysning så man stivvogne, forspændt svære jyske heste skumple afsted ad ujævne gader læsset med tønder, kort sagt den rette smuglerstemning. Og ude i klitten med udsyn over det oprørte hav, sås skytten gemt i marehalmen, den gale Niels Skytte, der lægger an og tager sigte på den forkerte. Og scenebillederne går deres gang, man ser „Strandmågens" mandskab med den djærve Samson Goliath i spidsen storme ind på den åbne plads mellem klittens stejle vægge og gang på gang kalde på den døde, der burde ha' levet, den vældige smuglerskipper, Madselune, den samme stolte, af en fyrst-

inde elskede, løjtnant Gordon . . . Men også her gælder at vist ingen nok så fortræffelig filmatisering overgår eller kommer ret på højde med den digterisk behandlede begivenhed, skildring. – Og da slet ikke når digteren er en handlingens mester som Carit Etlar.

På et vist tidspunkt, vel nok da i fremrykket alder, regnedes Carit Etlar for den mest læste danske forfatter og hædredes på sin 75 års fødselsdag med en folkegave.

Han var, med det vælske præg som årene ikke havde kunnet viske af hans åsyn, i selskab med den ildfulde hustru og medarbejderske, – en stor folke-poetisk figur. – Han var Carit Etlar.

GEMT OG GLEMT I ALVOR OG SKÆMT
Et tilbageblik

Af tandlæge C. W. Koch, Varde.

1884: Nu får Københavns Brandvæsen heste, så brandfolkene ikke længere skal agere trækdyr.

1886:Man mener, det er livsfarligt at køre med dampsporvogn, men i *1887* ses så for første gang et køretøj *uden* heste, og alle kommer ilende for at se dette vidunder!

1892 23/1: *Knald i electriciteten.* Om få dage tændes den første gnist og lyset stråler over København.

1892: *Togene oplyses.* Nu vil vore usselt oplyste jernbanekupeer blive forsynet med elektriske lys.

Det er snart for galt med de cykler. Hæsligt at se en dame på cykel udelukkende optaget af at dække skørterne og de rebelske ben. Når disse damer ikke har mod til at vise sig i herreklæder, så må de virkelig opgive dette befordringsmiddel, eller også bør de som ofre for en epidemi henvises til et ubeboet sted! Nå, det var også i 1891.

Der lægges skat på øllet. Med alt andet end blide følelser modtager befolkningen den nye ølskat. På restauration koster 1 glas fadøl 12 øre og 1 flaske øl 15 øre.

Er vore damer nogle små grise? En dame svarer: Fra de ringe besøg på de offentlige badeanstalter kan ingen slutning drages. Jeg ved mange damer, der flere gange ugentlig bader i deres hjem enten ved overhældning af koldt vand i en zinkbalje eller ved at bruge en svamp og en vaskebalje.

De bilende uhyrer. I fuldt alvor foreslår folketingsmand J. H. Jensen følgende i folketinget: „Jeg kan tænke mig, at hvis en mand vil benytte en automobil, så skulle han have en mand til at gå foran med en klokke (munterhed). Ja, de ærede medlemmer skal ikke le, dette er en alvorlig historie, og så vil jeg sætte pris på at få indført forbud mod natkørsel! Skulle vi ved nattetid møde et sådant uhyre, så gad jeg vide, hvor mange heste her i Danmark, der har mod til at gå forbi en sådan „skabning". – Dersom vi fik en folkeafstemning, er jeg vis på, at fire femtedele ville være med til at stemme for, at dette nymodens befor-

dringsmiddel slet ikke skal have lov til at passere foreløbig." – Herregud, det var i 1902, disse udtalelser faldt i det danske folkting.

1904: *Så kom det første julemærke.* Postekspedient Holbøll finder på julemærket. Hvad om man på alle disse mere end 2 millioner breve fik publikum til frivilligt ved siden af det almindelige frimærke at anbringe et godgørenhedsmærke, som kostede 2 øre. Julemærket gav det første år, 1904, 65.000 kr., og det var meget dengang. Med et slag har postekspedient Holbøll indskrevet sit navn i velgørenhedens historie. De brystsyge børn fik det første julemærkesanatorium, og i fremtiden vil man ikke kunne nævne navnet Holbøll uden også at sige julemærke. – Dengang var julemærkerne meget smukke og fortrinsvis med julemotiver. I dag ser man mest på det kunstneriske, der for mig er underordnet, det vigtigste er motivet. Må jeg lige tilføje, at Holbøll var Odd Fellowsbroder.

Første flyvning i Europa. Danskeren Ellehammer flyver i 1½ fods højde. I dag 12/9 1906 er det lykkedes Ellehammer at flyve med sin maskine. Det er den første flyvning i Europa. Ellehammers bror beretter kort og godt: prøvede „luftskibet" på banen, svævede med bag- og forhjulene ca. 42 meter i 1½ fods højde, tog billeder af flugten. *16/9 1906:* Nu var vi oppe i 4 alen over jorden, en verdenshistorisk begivenhed. Udviklingen i de følgende år går hurtigt. I *1910 17/7 lykkedes det flyveren Robert Svendsen at flyve over Øresund.* I en halv times tid spadserede han rundt på flyvepladsen, iagttagende vindmåleren på sin hangar. Der måtte helst ingen vind være. Og ved 4-tiden om morgenen besluttede han at prøve. Med sammenbidte læber og bleg af anspændelse satte han sig til rattet og gav tegn til start. Efter et tilløb på kun 10–20 meter lod han maskinen gå til vejrs og „sejlede" straks ud over Sundet, idet han steg så brat, som man aldrig før havde set ham gøre. Man forstod, at nu var det den sidste kraftanstrengelse. Nu eller aldrig! Han steg og steg med skæret fra den opgående sol lige i ansigtet og fjernede sig mere og mere, mens de få venner, hvoriblandt Ellehammer og Nervø var, stod henfaldne i tavs beundring. Kun den, der selv har oplevet dette store øjeblik, da en flyvemaskine for første gang slog bro gennem luften mellem Sjælland og Skåne, vil kunne forstå de følelser, der besjælede flyvepladsens trofaste hin morgen. Mod den lyse luft tegnede maskinen sig med sorte og skarpe konturer, nu og da med en

duven og en voldsom slingren, mindre og mindre, men i samfulde 31 minutter han brugte til at flyve til Malmø var han ikke ude af sigte. Kl. 5 morgen telefoneredes fra Malmø: Svendsen er lykkelig nået over efter 31 minutters sejlads! Et par år senere kom Robert Svendsen til Varde og gav flyveopvisning på den mark, hvor stålværket senere blev bygget. Sikken begivenhed! Det var næsten, som var det Vorherre, der var kommen ned på jorden. Folk kom fra hele amtet. Skolerne fik fri, og den tætpakkede tilskuerskare klappede og jublede, og så havde Svendsen såmænd kun fløjet 200 meter op i luften på en rundflyvning over Varde, men tænk det er kun 60 år siden.

1896: *Den tyske professor Røntgens vidunderlige opdagelse.* Over hele den civiliserede verden vender man sig med beundring mod den mand, der har opdaget X strålerne. Der er næppe tvivl om at Røntgens opdagelse vil få den største betydning for kirurgien. Man hører fra Wien, at en læge har overbevist sig om et benbruds beskaffenhed ved hjælp af X strålerne. I dag kunne vore hospitaler eller tandlæger ikke arbejde uden røntgen.

1897: *Den første elektriske sporvogn.* Sporvognen uden heste fik stor succes. En stor menneskeskare havde samlet sig omkring vognen. Øjeblikkelig blev alle pladser besat og på dens perroner opførtes formelige slagsmål for at komme med på den første tur. En hær af smådrenge holdt sig bag ved vognen i håb om at kunne hænge på. Endelig slog vognstyreren på den store klokke og vognen satte sig i bevægelse, mens den skuffede tilskuermængden, der måtte blive tilbage, strammede sig op til et HURRA! Naturligvis var „de elektriske" optagne hele dagen. Byens droskekuske erklærer om „bæstet": at nu skal vi til at vænne dyrene til at se på „uhyrer". – Sporvognene er blevet forsynet med en bestandig ringende klokke, hvis utålelige kimen truer med at ødelægge folks nerver. Det er politidirektøren, der holder fast på klokkespillet på sporvognene fordi folk går og sover på gaderne og lader sig køre over! Senere opgav man den ringende klokke, men har til gengæld mellem hjulene anbragt en ringende bjælde. Akkumulatorvognene (det var jo før stangen fik strøm fra ledningerne) laver i forvejen et rædsomt spetakkel, så ingen, der har sine sanser i behold kan undgå at høre dem komme raslende på lang afstand.

1898: *Må en kommunelærerinde gifte sig?* I borgerrepræsentationen

har borgmester Kaper rejst dette spørgsmål og siger: „De burde ikke være gifte." – De har nu engang lov dertil, men selv i et velordnet ægteskab indtræder der jo omstændigheder, og man har eksempler på, at eleverne aftegner deres lærerinde i en vis situation, eller rettere med en vis figur!" Nå, borgmester Kapers idé blev nedstemt.

Det kgl. Teaters underskud i 1899. I folketinget 16/2 udtalte Klaus Berntsen: „Samtidig med Det kgl. Teaters underskud er der vokset en misfornøjelse med teatrets ledelse i samme målestok. Der mangler disciplin (tænk også i 1899), og der prøves i det uendelige på operaer, som aldrig kommer frem, skønt de sluger masser af penge." (Tænk, det er altså nøjagtigt som i 1974.)

Kvindernes køkken 1899. I går åbnedes kvindernes køkken i Vimmelskaftet. Her kan damerne købe to retter mad for 40 øre, og 10 øre for kaffe – ingen drikkepenge (men det er også 75 år siden).

18. maj 1899: I går har dr. Edv. Brandes fået en dom for „krænkelse af velanstændigheden, idet hans bog i det unge blad karakteriseres af retten som utugtig". Dr. Brandes idømmes en bøde på 200 kr. Ak ja, 75 år har ændret meget på opfattlsen af hvad der er umoralsk.

9. nov. 1899: *Fuldt hus og rygende forargelse.* Kasino havde stor succes, men på Nykøbing teater vakte stykket „Damen fra natcafeen" så stor forargelse, at biskoppen for Lolland–Falster vil have stykket forbudt, men politimesteren har ingen magt dertil, da censor har godkendt stykket. Men pressen morede sig over snæversynet på „Sydhavsøerne". Ja, Gustav Wied kom såmænd 14 dage i fængsel for en liden novelle, der dengang, som det hed, krænkede den offentlige blufærdighed.

Priserne år 1900:

1 jakkesæt (skræddersyet) 55 kr.
1 par dame laksko 8,50 kr.
Kulørt helsilke pr. alen 1,34 kr.
1 par herre snøresko 8,50 kr.
Okse-, kalvesteg pr. pund 0,65 kr.
Kødfars pr. pund 0,50 kr.
1 stort franskbrød 0,12 kr.
Wienerbrød pr. stk. 0,04 kr.

Femøreskager 0,05 kr.
(De nuværende konditorkager.)
Lagkager pr. stk. 0,10 kr.
Fineste kaffe pr. pund 1,80 kr.
Mælk ½ pot 0,06 kr.
Fløde ½ pægl 0,05 kr.

1900: *I skoven med vogn uden heste.* En tur med den første automobil, der er udgået fra en dansk fabrik. Maskinen kunne tilbagelægge et par danske mil på ¾ time. En ret behagelig kørsel, men stærk støj op ad bakkerne. Prisen på køretøjet er 2000 kr. Det er altså dyrere end en almindelig vogn, men automobilen sparer hesten og æder intet når den står stille. Desuden kan man komme fra den ene rejse og straks begive sig ud på den anden. Maskinen skal ikke som hesten samle kræfter, den går, bare den får olie og benzin.

1901: *Når de to køn kommer sammen.* Provst Fenger, Holmens provst, har i en djærv tale sagt sin uforbeholdne mening om ungdommens overdrevne dyrkning af sporten. Fenger ser i denne sportsmani ikke blot en tilbagegang i de unge menneskers åndelige interesse, men mener, at der også ligger en fare i de unge mænds og de unge pigers komsammen. Provsten udtrykker det således: *„Man ved jo aldrig hvad der kan ske, når de to køn kommer sammen!"* Disse bevingede ord er fløjet rundt i de lattermilde kredse og fastholdt i en vise:

At provstens ord er sande, å så sande,
At et kvindfolk må et mandfolk aldrig være ene med,
for det ende kan, ja, himlen ved hvordanne.
Derfor skyer vi al slags sport og dans
og vi skiftes til at høste, og ved bryllup og barselsfærd,
så sidder mandfolk her og kvinder der.
Jo, Fengers ord på dem vi tror,
når de to køn kommer sammen
ved man aldrig hvad der sker.

Men det var også i 1901!

13/10 1901: *Telegrafi uden tråd.* For første gang her i landet blev

der i går offentlig foretaget demonstrationer med telegrafering uden tråd på grundlag af den italienske ingeniør Marconis' opfindelse.

1902: En lille motorvogn koster 1400 kr. Det er mange penge. Den dag, man kan slippe billigere, vil „tøf-tøf-en" have erobret verden, rullende sejrrigt frem, bærende den moderne Cæsar, iført skindbukser, støvleriller og automatisk tudehorn og acetylenlanterne.

Men hvad skal et automobil hedde på dansk? Der foreslås: selvkører, ilvogn, lynvogn, friløber, maskinvogn, kraftvogn, piler, hastetøj, selvløber og så et lille ord, som vandt dommerkomiteens hjerte: *bil,* og derved blev det.

1904: *Første forsøg på danske film.* Hoffotograf Elfeldt vil nu forsøge at lave store film. Hidtil er det kun små, korte reportagefilm f. eks. ved Chr. d. IXs begravelse, og de har kun været 13 til 16 meter, men nu har Elfeldt lavet film på 70 meter, og i går fik København det første biografteater med 200 siddepladser. Foran billederne spiller en pianist. Det var jo stumfilm. – Varde fik sin første biograf i Storegade 1907; forresten én af de første byer i Jylland, der fik biograf. Også her stod et skærmbrædt. Bag dette sad pianisten, frk. Elfreda Jensen, og varierede melodierne på klaveret, efter om det var sørgeligt eller muntert, eller en march var mere passende! Hun måtte jo hele tiden følge med i handlingen.

1906: *Ole Olsen får en genial idé.* Han indspiller film med danske skuespillere. *15/7 1906* starter han Nordisk Film Kompagni og kommer med sensationer, der med de to danske verdensberømtheder Asta Nielsen og Pshilander går sin sejrsgang over hele verden.

1906: *Sophus Falck starter redningskorpset,* og snart oprettes redningsstationer i den ene by efter den anden. Dog mærkede Falck en stor modvilje hos de kommunale autoriteter (brandcheferne). Her ser man ikke med blide øjne på hans private virksomhed, men denne skepsis blev overvunden overalt.

1908: Cigarerne bliver dyrere. Den nye toldlov vil medføre, at prisen på en cigar forhøjes med *én øre.* I fremtiden vil „3 til 17" altså koste 20 øre!

1909: *Årets begivenhed.* Leo Falls operette Dollarprinsessen har fået en fantastisk succes på Det ny Teater med Poul Reumert og Else Frølich i hovedrollerne. Folk er vilde af begejstring, så mange, mange aftener

er de røde lygter „tændt", så dollarprinsessen er lige ved at fordunkle, men den største succes opnåede dog Peter Malberg senere i „Peter den Store", der gik 700 gange for fulde huse.

1910 22. maj: *Kun natkørsel om sommeren.* I går trådte de nye billove i kraft. Man har lov at køre på hovedvejene om dagen fra en halv time før solopgang til en halv time efter solopgang. Når undtages tiden fra 15/4 til 1/9, hvor kørsel er tilladt hele døgnet rundt.

Ja, det var et tilbageblik til de såkaldte „gode, gamle dage" med de omtalte epokegørende opfindelser. Goder, som man i dag tager som en selvfølge. Nu vil jeg gerne slutte med en personlig oplevelse, som jeg aldrig glemmer.

Det er en strålende sensommermorgen, den 24. august 1957. Jeg kører ud ad Vestre Landevej i Varde. Her er en voldsom trafik, da alle skal til Ho fåremarked, men ikke jeg. Ved „Tændpibe" drejer jeg til højre og er på vej ud til min gamle ven, Vestjyllands store kunstmaler, Christen Lyngbo. Ingen kunne som han tolke den vestjyske natur: fårene, heden og befolkningen. Vidunderlige billeder har han lavet af den gamle kone eller den gamle mand ved deres arbejde.

Jeg skal ud at lave en farvefilm med Lyngbo ude i hans jordiske paradis. For skønt har han det – i det store, dejlige stråtækte hus, og udsigten herfra er enestående smuk: – ud til hede og stedsegrønne træer. Øst for huset ligger en dejlig stor have med alle træsorter og frugtbuske (et bøsseskud fra Vesterhavet). Et væld af alle sommerens blomster stråler mig i møde, da vi går rundt i haven. En dag jeg kom derud var den 90-årige i færd med at save en række grantræers rødder over (et bevis på hvor aktiv han var trods alderen). „Hvorfor gør du det?" spurgte jeg. „Jo, de generer mine solbærbuske." – Men tænk nu, 90 år og så beskæftiget med et så hårdt arbejde, som det er at save og hugge friske rødder over. Jo, han var stærk som en bjørn. „Jeg har jo herude alt det, I andre har på medicinflasker," sagde han. – Vi lavede farvefilmen, således at han med staffeli, malerredskaber og klapstol kommer ud af sin hoveddør og går ud på heden, hvor han søgende finder sit motiv, sætter sig og begynder at male. Han var så god at filme, for ikke én eneste gang kiggede han hen på apparatet, men var fuldt optaget af sit arbejde. Af og til panorerer jeg langsomt ud over alt det vidunder-

lige, han sidder og fæstner på lærredet. Ingen kunne gøre det, som han. „Ja," siger Lyngbo, da vi går tilbage, „det er jo også en måde at blive foreviget på." At se den gamle, men livskraftige maler i arbejde den dejlige sensommermorgen derude i stilheden og freden, hører til en af mine uforglemmelige oplevelser.

Ofte besøgte jeg ham på alle årstider, og altid beundrede jeg alle de smukke ting, der smykkede hans stuer. Lyngbo er nu blevet ene og følte sig ensom siden hans elskelige kone døde, men selv om han havde passeret de 90 nærer han et lønligt håb om, inden han skal lukke sine øjne, at få lov at se det hellige land, og det nåede han, da han var 93. Han fortæller en dag, jeg sad hos ham: „Jeg oplevede det smukkeste, et menneske kan opnå, at stå i Nazareth en julenat, og han tænkte, at sådan havde det hele set ud hin julenat for ca. 2000 år siden. Det var måneskin og stjerneklart. Månen stod lysende og skøn over stedet. Lyngbo kigger ud af vinduet, hvor sneen dækker landskabet og siger: „Ja, nu er jeg hjemme igen på min elskede hjemegn, hvor jeg har levet hele mit liv. Jeg havde for vane, når jeg sad og malede, at have en spade og nogle små træer med, og når jeg så kom til at fryse, gav jeg mig til at plante, og det er blevet til de ca. 40.000 træer."

Ja, nu er han væk den gamle maler, der med sit skæg selv lignede en af Jesu disciple. Hans livs største ønske fik han opfyldt, at være i Nazareth en julenat.

STORMFLOD OVER TIPPERNE

Af P. H. Perch.

Jagten på gæs og ænder giver fra stranden i regelen kun dårligt udbytte, når det er stille og varmt i vejret. I blæst og byger derimod er udsigterne til at få tasken fyldt bedre. Så holder fuglene ikke af at blive liggende ret længe ad gangen ude på fjorden – de trækker til og fra, og de trækker lavt.

Det var derfor med forventninger, at jeg en dag sent i september i daggryet pjaskede ud i det lave vand, der står over værnsandenes flader; thi det blæste dygtigt fra sydvest, og af og til gik en byge henover vandet.

Helt inde under land ud for Fahlen Kro var der smult vande, vinden bar fra, og først længere ude ovre mod Skidenbugt og Storedæmning gik der små krappe søer. Lavt var vandet egentligt ikke, trods fralandsvinden; der måtte altså være stuvet en hel del vand ude fra havet op gennem Nymindestrømmen, men det meste var naturligvis gået nord på op mod Holmsland og Ringkøbing *).

Jeg mødte straks mine venner rylerne, der uanfægtede af byger og blæst var i færd med at holde måltid ude på et lille sandflak. De lettede først, da jeg var en snes alen fra dem; det susede og brusede, da de strøg mig tæt forbi op mod vinden; de sås som et stykke sort flor, der blæses henover vandfladen, men da de pludselig vendte, blev det sorte skinnede hvidt, det var det hvide under vingerne, der nu lyste hvidt imod mig; kastede sig på en ny banke og genoptog straks deres ivrige søgen.

Med vinden i ryggen og strømmen med gik det rask fremad. Vandet nåede til midtlægs, og trods småbølgerne, da jeg kom længere ud, var jeg dog tør om fødderne i skaftestøvlerne, da jeg nåede over til dæmningen, en stor behagelighed, når man har en hel dags jagt foran sig.

Klokken blev tre, inden jeg var færdig med den første sål og nået op til Adamspold. Jeg fandt mig en tør og dækket plads bag nogle neg afmejede rør og lod mig den sene frokost smage. Blæsten varede ved

*) Det huskes, at Værnsandede ikke er land, men sande, der er overskyllet med vand, ligesom at Skidenbugt ikke er en bugt – men en del af den faste eng.

med uforandret kraft, men af byger var der ingen flere kommen i de sidste timer. Jeg hørte havet drøne ude i vest. Jeg var ene menneske i flere miles omkreds; hist og her græssede småflokke af plage, kvier og får, der tilbringer et par måneder herude, når høslætten i august er forbi. Min opmærksomhed var dog fornemmelig rettet ca. 1000 alen i nord. Dér stod som trukket på en snor gæssene. For det blotte øje lignede de en række muldvarpeskud, men i kikkerten var det klart, at det var vildgæs. Når blæsten engang imellem samlede fornyet kraft i et lille ophold, hørte man også tydeligt deres gækken. Af og til lettede et lille parti af dem for at flytte sig et hundred alen til den ene eller anden side. Håb om at komme de sky og kloge fugle på skud med min haglbøsse var der ikke, de havde jo set mig, længe førend jeg var nået op til min frokostplads, og nu vidste de så sikkert som noget, at der lå en fjende på lur bag de opstablede neg, og når de skulle på vingerne for at afgræsse nye steder, så skulle farten i hvert tilfælde ikke gå hen over mig. Men jeg var tilfreds nok med min tilværelse endda. Jeg lå lunt og tørt, jeg var mæt, og om mig havde jeg til alle sider Tipperhalvøens fortryllende natur. Det var i dag ganske vist ikke noget smilende åsyn; der var barske træk i fysiognomiet. Panden var rynket og brynene trukket til, men her var lige stort og vidt og udstrakt som altid, heller ikke i dag savnede man følelsen af at hvile tæt ind til naturens bankende hjerte. Og i tasken lå tre ænder og et par bekkasiner og brushøns, og resten af dagen kunne bringe mere.

Klokken gik til fire; det var på tide at overlade gæssene til deres filosoferen og at komme videre. Det begyndte desuden at blive koldt, og – mærkeligt – medens jeg for lidt siden lå i læ, ja jeg havde endog syntes, at blæsten var ved at lægge sig, og der havde været enkelte flænger i skyerne, som for nogle øjeblikke lod en kølig blå himmel komme pletvis til syne, så kom nu vinden ind på siden af mig, og da jeg satte mig i bevægelse nordpå, fik jeg den imod. Vinden måtte altså være slået om. Nå, om i nord eller syd, fremad! over mod den store sø i nordvest, i hvis rørbuske og siv der nok skulle ligge ænder i ly.

Jo, det var rigtigt nok: vinden var gået i nordvest, de sprængte skyer samlede sig atter og var nu i ligeså rask fart mod syd som før mod nord. Det forekom, som om stormen vendte med endnu større voldsomhed tilbage, jeg måtte læne mig frem mod vejret. Engang imellem hvislede

der et klagende fløjt ud af bøsseløbene, når vinden pressede henover dem, rørene slog om mine knæ, og en haglbyge gjorde mig det en overgang umuligt både at høre og at se. Så forsvandt den ud over fjordens østside, idet den slæbte sit tunge draperi henover vandet som et kæmpemæssigt scenetæppe, der trækkes til side for at lade dramaet begynde.

Efter en times gang nåede jeg terrænets yderste grænse mod nord og stod nu ved fjorden. Dens konturer forekom mig fremmede. Fjorden havde ligesom udvidet sig, landet trukket sig tilbage. Det var forbavsende: i løbet af få timer var vandet steget betydeligt. Da jeg lidt efter skulle passere en lo, der havde åben forbindelse med fjorden, plumpede jeg i til skridtet, medens der efter min beregning kun skulle have været én fod vand. Forholdet var altså det, at jeg under tilbageturen måtte belave mig på at sætte gennem betydeligt dybere vand.

Det var klart, hvad der var i færd med at foregå: sydvesten havde først presset havvandet op gennem Nymindestrømmen og dynget masserne op i fjordens nordlige del; nu var de under virkningen af nordveststormen på march mod syd ned mod Tipperne og Værnsandene. Jeg så på uret, klokken var seks, solen altså i sin nedgang, på mindre end en time ville det være mørkt. Under normale forhold var det en let sag for den, der kende loer og udløb og dyb, at nå sikkert ind til Fahl, selvom det var mørkt, men under en storm, der vender op og ned på tingene, er sagen en anden. Jeg måtte vende om *straks* og så gå, og gå løs i den rette kurs, hvis jeg ikke ville afskæres.

Jeg bestemmer mig til at følge østsiden af skidenbugt og hele tiden holde mig nøje til rørkanten, så vidste jeg, at jeg tilsidst ville ende ude på den sydlige spids af Storedæmning, og jeg måtte da håbe på, at jeg kunne blive ledet over Værnsandenes vande ved hjælp af lysene inde ved Fahlen Kro. På mindre end to timer kan jeg ikke vente at nå frem. Det gælder altså, hvem der kommer først, havet eller jeg. I tiltagende mørke er jeg allerede i gang. Det hjælper, at jeg har vinden i ryggen, men min beslutning om at følge fjordkanten forlænger betydeligt den vej, jeg har at gå. Det kan heller ikke nytte at omgå de besværlige og klægede steder, som netop fortrinsvis findes herude. På enkelte strækninger går det da også kun småt fremad. Fødderne glider i det fede dynd, én gang falder jeg og må tage for mig med hænderne og får begge

arme ned i klæg og vand til armhulerne – taske og bøsse slæber ned i mudderet, men det tager ikke lang tid at komme på benene, og det går atter fremad.

Det værste er mørket, som nu har indfundet sig; alle retningspunkter er forsvunden, jeg har kun kystlinien ved mine fødder at gå efter. Den tør jeg ikke forlade. Dersom jeg for at spare vej fortaber mig ind over Tipperne, er der ingen grænser for, hvor lang vejen, ved at jeg kommer til at tosse rundt, kan blive. Forlængst er jeg svedig, og blodet banker i mine pulse. *Skulle* det gå galt? Om det skal lykkes afhænger af to ting: at jeg ikke går vild ude på sandene, og at vandstanden dér ikke er bleven for høj. Herom begynder nu mine tanker at kredse. Tilsidst taler jeg højt med mig selv om udsigterne. Snart beroliger jeg mig med, at der ingen fare er på færde: fra Storedæmning skal lysene i land ved Fahl nok kunne ses, og på en god time stiger vandet ikke højere end, at jeg kan komme igennem;; men kort efter får ængstelsen overhånd, og nu hedder det: Har du ikke hørt, at vandet kan stige med utrolig hast, og er du sikker på, at lysene i land nu, hvor hav og himmel står i ét, vil være synlige. Når jeg ser tilbage, får jeg heller ikke øje på Nørre Lyngvig fyr, hvis glimt ellers ville være at se hvert femte sekund nogle få streger i vest for nord. Men der ses intet fyr. Hvor mangen sommeraften i august har jeg ikke vandret gennem vandet på sandene, der krusedes af en sagte aftenbrise, lige så støt og sikkert, som gik jeg ad slagen landevej. Vel var da de lyse nætter just forbi, og opad mødte blikket himmelhvælvingen som en mørk fløjlskuppel, under hvilken stjernebillederne glimrede i pragtfulde mønstre, og vand var der til alle sider, men det stod så lavt, at det lige vædede mine ankler, og bag mig lyste Nørre Lyngvig fyr smilende ud over hav, fjord og tipper, og foran mig havde jeg lyset fra fiskerens vindue lige ved Fahlen Kro, jeg behøvede blot at følge en linie trukket mellem disse to punkter, og jeg stødte sikkert og uden møje på det sted, hvor krovejen munder ud i sandene. Men i aften sås ingen stjerner, ingen fyr lyste, og om mig hylede den første efterårsstorm, og vandet var i anmarch. Det varslede ikke godt.

Efter en god halv times gang søgte jeg lidt bort fra fjordkanten; thi det trættede enormt at følge kysten med dens mange klægede og hullede steder. Jeg ville ved blot at gå lidt højere op kunne skære en lang tange, der her strakte sig ud i fjorden, og derved spare vej uden at risikere no-

get, da jeg kunne skimte vandet på den anden side af tangen. Jeg mente, at jeg med et par skridt ville være oppe på tør engbund, og jeg følte også snart Harrilengens ejendommelig fast elastiske græsbund under mine fødder, *men jeg gik dog stadig i vand.* Dette var et alvorligt slag: selve engen stod altså på sine lavere steder allerede under vand. Vel drejede det sig kun om nogle få tommer, men det var indlysende, at disse få om lidt ville blive til flere, så til et kvarter, så måske til en fod, og hvor højt ville vandet så ikke stå ude over sandene? Så hører jeg det dundre henover engbunden, og et øjeblik efter kommer med vandet sprøjtende op om sig i en drift kvier forbi mig i kort galop. Dyrenes instinkt har altså sagt dem, at der er fare på færde. De forsvinder i mørket, og lyden af deres klovslag taber sig hurtigt, og igen er stormens hyl og det oprørte Vesterhavs torden mod rev og klit enerådende henover de nu frygtindgydende Tipper.

Med ét svinder bunden bort under mine fødder, jeg glider ned i vandt til brystet. Jeg kaster mig uvilkårligt omkring og får fat i en faste græskant og kravler nervøs op. Det varer noget, inden jeg får sundet mig, men bliver dog efterhånden på det rene med, at jeg her må være nået til den kanal, der gennemskærer Skidenbugts sydligste del og forbinder Værnesandenes vand med fjordens. Der skal her ligge en frønnet og udtjent båd trukken på land, og ganske rigtigt, dér, lidt til højre, hæver en mørk masse sig frem, det er båden, og jeg er altså ved kanalen; når jeg har paseret den, har jeg dæmningen tilbage, inden jeg skal ud på sandene, det sidste og sværeste stykke.

Selvfølgelig spilder jeg ikke tid med at gå udenom dette løb, jeg *var* jo våd til livet og ville senere på sandene blive våd endnu højere op. Jeg gik derfor straks de få alen gennem strømmen og kravlede op på den anden bred. Det var en modbydelig følelse at nå den og så dog stadig være i vand. Larmen fra de voldsomme vindstød skar mig utåleligt gennem hovedet, og mørket knuede mig som noget håbløst.

Omsider stod jeg på Storedæmnings sydspids. Det var let at være sikker herpå, for jeg havde nu vand uden rørbevoksninger til alle sider og var desuden stødt mod dele af fiskenet og skimtede nu også de pyramideformet opstablede fiskeredskaber, årer og andet, der har sin plads her. – Sært at storm og vand ikke havde ført det hele med sig.

Her undte jeg mig et øjebliks hvil, hvis man da kan tale om hvil, medens man kæmper for at holde fodfæstet i de svære vindstød og må anstrenge sine øjne for at skimte lys i land, som på dette sted er omtrent to kilometer borte. Men jeg ser intet. Jeg tror, at jeg kun skal hvile mine øjne lidt, så får jeg nok øje på dem, at jeg bare systematisk skal søge den sydlige horisont af, så vil de dukke frem, for jeg føler nu bestemt, hvorledes hele min redning afhænger af disse lys. – Men intet lys ses; Jeg indser, at det under disse forhold er vandvid at begive mig ud på sandene: nogle få skridt og jeg vil være aldeles uden orientering, og jeg vil risikere at vandre rundt i det frådende vand i timevis, indtil mine kræfter efterhånden slipper op, hvis jeg ikke forinden er gået til bunds i et af dybene. Men kan det nytte at blive *her?* Endnu var der vel kun et kvarter vand over dæmningen, men om en time? Så kunne det dreje sig om et par alen, og at stå en nat i vand til brystet efter at være gået om dagen fra seks morgen og kun nydt ét måltid, ville jeg kunne klare det? Ingen besvarede mine ængstelige spørgsmål. Jeg følte, jeg blev svimmel, tumlede nogle skridt omkring, indtil jeg fik støtte ved pyramiden, men straks efter begyndte den at vakle, og så flød årer og fiskekasser bort for fødderne af mig, men samtidig dukkede – jeg hørte mig selv udstøde et befrielsens suk – lys frem i sydlig retning, lysene i Fahl. Der måtte nu handles straks. Jeg forlod dæmningen og trådte ud på sandene. Men om nu lyset igen forsvandt? – Jeg viser tanken fra mig og går frem gennem vandet, med blikket stift rettet mod min lykkes stjerne. Nej, den slukkes ikke, og jeg strider mig frem. Jeg bliver roligere, genvinder herredømmet over mig selv, som var ved at gå tabt; jeg begynder at mærke mig nøje søernes retning i forhold til den kurs, jeg nu holder efter lysene, thi skulle det ske, at lysene momentvis gik bort, så ville jeg dog kunne holde kurs ved at sørge for at beholde bølgeslaget ned på mig i samme retning som nu. Da jeg syntes, at jeg nøje havde indprentet mig dette, forsøgte jeg, om det var muligt at gå støt ved hjælp heraf. Jeg lod øjnene slippe lysene i land og holdt nu udelukkende kurs efter søerne, idet jeg hele tiden lod dem rulle forbi mig i samme retning. Efter nogle minutters gang på denne måde, så jeg igen efter lysene og bemærkede med stor tilfredshed, at jeg havde holdt min kurs.

Men det var sejgt at komme frem. Jeg begyndte at føle mig træt,

mine fødder forekom mig efterhånden at klæbe til sandbunden – og de ubehagelige svimmelhedsanfald kom igen med korte mellemrum. Den fuldkomne ensomhed i disse vandmasser var frygtelig. Jeg kunne ikke mærke, at vandet steg yderligere, men det gik også højt nok: jeg havde skuldrene oven vande, og søerne kunne af og til vaske hen over mig. Jeg kommer dog stadig fremad og beregner nu omtrent at måtte være i nærheden af dybet. Jeg har altså nu at dreje af imod vest. Da på én gang er lysene borte – jeg går nogle skridt frem i håb om, at de straks igen skal dukke op. Jeg standser, jeg venter, jeg stirrer – de kommer ikke. Jeg venter i flere minutter – intet lys. De er og bliver borte. Jeg forsøger at tage min flugt til søerne, men det viser sig straks, at ét var at anvende deres retning som hjælp, når jeg havde lyset at falde tilbage på, et ganske andet er at skulle stole på dem alene. I løbet af kort tid véd jeg hverken ud eller ind. Jeg begår den dårskab at gå først i én retning så i en anden, jeg er ganske desorienteret. Snart kommer en sø ind på siden af mig, snart i ryggen, snart fra en anden kant, *spillet er tabt.* Med en mærkelig bitterhed bliver jeg mig bevidst, at min ene hånd famler ved min jagttaske: dér hænger i snørene de våde og forpjuskede krikænder og bekkasiner – stort mere end disse sølle fugle, som det for nogle timer siden havde været en aparte lyst at se falde dræbt ned i rørene, var jeg selv nu ikke værd.

Alligevel arbejder hjernen under selvopholdelsens drift, thi pludselig går det op for mig, at jeg, netop fordi bølgerne kom så tilsyneladende forvirrende fra alle sider, jo måtte stå lige ved kanten af dybet med dets brydninger mellem sø og strøm. Med den yderste forsigtighed begynder jeg at fjerne mig fra bråddet – lidt efter mærker jeg, at bølgeslaget igen bliver regelmæssigt, og at jeg har det lige i ryggen, følgelig må jeg give mig til at gå på langs ad slaget for at komme uden om dybet. Men nu dukker også lysene frem igen, det må være, når skydækket letter lidt under stormens pres; straks efter får jeg et fuldstændigt slaphedsanfald, hvor det er mig umuligt at røre en fod, åbenbart ovenpå spændingen, som må have været voldsommere end jeg egentlig opfattede den. I virkeligheden har jeg været ved det kritiske punkt; var jeg kommen ind i en fejl retning, så havde jeg gået mig til døde her ude på de oversvømmede sande. Men hvad nu? Jeg synes, jeg skimter noget mørkt, der kommer drivende på bølgerne – et mørkt legeme – hårene rejser sig på mit

hoved, jeg skimter øjne – en mund, et ansigt, jeg bliver kold, knæene bliver aldeles slappe under mig, jeg vakler tilbage, samtidigt med at en sø løfter den druknede op på sin kam – i næste øjeblik vil liget duve ned over mig – jeg griber fremefter for at støde det bort – jeg føler noget loddent, tyk uld: et druknet klitfår, krydser min kurs og driver videre i mørket. Jeg ånder befriet op. Klabautermænd og den slags sidder os dog tykt i blodet. Få øjeblikke efter prajes jeg pludselig af levende menneskestemmer, en båd skyder frem lige ved mig, og jeg hører på bredt jydsk: „Næj sie, et minnesk'" og derpå direkte henvendt til mig: „Kommer do fræ javt!" Og i det samme langes der arme ud efter mig, og jeg hales inden bords: et bådlag, der er for hjemgående efter at have været ovre for at drive kreaturerne op på Mjølerne eller andre højtliggende steder.

Men det har nok været på hæld med mine kræfter, for om den videre bådfart har jeg ingen erindring. Jeg genfandt mig senere siddende på en stol i krostuen på Fahl, hvor man var i færd med at hale støvler og de våde klæder af mig, medens fra et tilstødende værelse en opredt seng med tilbageslåede dyner tilvinkede mig, og nu viser sig i døren fra køkkenet fru Sommer med en mægtig varmedunk i favnen.

Så forsvinder jeg igen i drømmeland, slået ud af storm, sø og væde!

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Blåvand radio
af telegrafbestyrer Sv. Uhd Jepsen, Blåvand 9

Mine skoleveje
af forfatteren Søren K. Lauridsen, Andrup 17

Overtro, sagn og krøniker
af J. Bastholm, Varde 27

To Esbjerg digte
af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø 32

Hvad er meningen ...
af amtsborgmester Frode Madsen, Varde 33

Min vestjyske barndom
af fhv. provst Waage Beck, Skagen 39

En vestjysk herregårdssaga
af forfatteren Viggo Hedegaard Thomsen, Rilsskov 45

En vinterlærers erindringer
af fhv. amtsskolekonsulent Harald Nielsen, Starup 51

Gamle vestjyske skoler
fra Ribe amt (billeder) 55

Minder fra Sneum å (dialektdigt)
af Agnes Meyer, Tarp 58

De gode gamle dage ... var de nu så gode?
af Peder Ringgaard, Armvanggård, Varde 61

Min drengetid i Oxby
af Clemen Sigurd Juulsen, Blåvand 77

Carit Etlar
af forfatteren Viggo Hedegaard Thomsen, Rilsskov 70

Gemt og glemt i alvor og skæmt
af tandlæge C. W. Koch, Varde 74

Stormflod over Tipperne
af P. H. Perch 83

RECHTERS BOGTRYKKERI · VARDE